

Nr 174.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående iståndsättande av vissa kasernetablisement i Stockholm m. m.; given Stockholms slott den 3 mars 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

G U S T A F .

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 3 mars 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD.

Efter gemensam beredning med cheferna för kommunikations- och finansdepartementen anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, frågor rörande iståndsättande av vissa kasernetablisement i Stockholm m. m. samt anför därvid följande.

Bihang till riksdagens protokoll. 1:a saml. Nr 174.

1. Iståndsättande av Svea och f. d. Göta livgardes kasernetablissemment i Stockholm.

Svea livgardes utflyttning till Järvafältet har sedan någon tid tillbaka förberetts. 1941 och 1943 års riksdagar ha för nytt kasernetablissemment därstädes anvisat tillhopa 10 000 000 kronor. De nödvändiga byggnadsarbetena ha också påbörjats men ha i början av år 1943 måst inställas med hänsyn till tilltagande svårigheter på byggnadsmarknaden.

På grund härav anmodade jag den 12 april 1943 *dåvarande arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* att inkomma med förslag till de åtgärder, som ansågos erforderliga vid ett anstånd med byggnadsarbetena.

Efter samråd med chefen för armén framhöll fortifikationsstyrelsen i skrivelse den 17 september 1943, att kasernetablissemmentet borde snarast färdigställas enligt tidigare uppgjorda planer samt att, därest ett uppskov med arbetena skulle befinnas oundvikligt, iståndsättnings- och moderniseringsarbeten å regementets nuvarande etablissemment måste genomföras för en kostnad av 1 100 000 kronor.

I skrivelse den 2 augusti 1943 har vidare *sekundchefen för Svea livgarde* hemställt, att medel måtte ställas till förfogande för utförande snarast möjligt av förbättrings- och ändringsarbeten vid regementets nuvarande kasern i Stockholm. Till stöd härför har framhållits följande.

De medel, som ställts till förfogande för de nuvarande kasernernas underhåll, ha förklarligt nog varit mycket knappa. Medel för större ändrings-, reparations- och ombyggnadsarbeten ha likaledes beviljats i mycket begränsad omfattning. Det är därför ej underligt, att kasernbyggnaderna nu såväl ut- som invändigt befinna sig i ett mycket bristfälligt skick och att de äro oekonomiska i bruk.

Den ettåriga värnplikten gör, att de värnpliktiga ej blott några månader under årets ljusaste del, då största delen av såväl tjänst- som fritid kan förläggas utomhus, äro hänvisade till kasernen utan även återstoden av året, då de korta dagarna och väderleken göra att vistelse inomhus till stor del bliver nödvändig. Regementets dåligt underhållna förläggningslokaler, ohygieniska toalettanordningar, trånga fritidslokaler samt såväl trånga som ohygieniska utspisningslokaler göra på de unga värnpliktiga, vilka kanske för första gången komma i kontakt med krigsmakten, ett intryck av förfall och framkalla i längden hos den enskilde soldaten sänkt ansvarskänsla för all den materiel, som överlämnas i hans vård, samt en olustkänsla, som menligt inverkar på såväl disciplinen som utbildningsresultatet.

Ännu värre är dock situationen för allt det fast anställda befälet, som år efter år måste arbeta under dessa synnerligen svåra förhållanden.

Statens krisrevision, som i början av året besökte regementet, påtalade även de dåliga förläggnings- och ekonomilokalerna, särskilt kök och matsalar. Sjukvården vid regementet arbetar under olidliga förhållanden.

Slutsatsen av det hittills anförda är att, även om regementet om några år övergiver nuvarande kaserner, det är oundgängligen nödvändigt lägga ned ansenliga medel på dessa. Förut inbesparade anslag måste nu utanordnas.

I yttrande häröver den 22 september 1943 framhöll *fortifikationsstyrelsen*, att de av sekundchefen begärda ändringsarbetena i huvudsak avsåge samma behov, för vilka i styrelsens förenämnda skrivelse kostnaderna beräknats till 1 100 000 kronor.

Ytterligare har *riksdagens militieombudsman* i skrivelse den 7 oktober 1943 framhållit, att det, även om utflyttningen till Järvafältet snart komme till stånd, likväl vore nödvändigt, att de vid regementets gamla etablissement förefintliga sanitära missförhållandena i viss utsträckning omedelbart avhjälpes.

Sedermera har *arméns fortifikationsförvaltning* i skrivelse den 8 februari 1944 framhållit, att förvaltningen hade för avsikt att snarast ingiva framställning om bemyndigande att upptaga arbetena med färdigställande av det nya etablissementet å Järvafältet. I anslutning härtill har förvaltningen anfört, att, i samband med att regementet inom en relativt snar framtid beräknades kunna utrymma sina nuvarande kaserner i Stockholm, frågan om det fortsatta utnyttjandet av dessa kaserner hade aktualiserats. Från början hade avsikten varit, att kasernområdet skulle överlämnas till djurgårdskommissionen för exploaterande. Emellertid saknade ett stort antal militära staber och skolor m. m. lämpliga lokaler. Då vidare frågan om definitiv förläggningssort för Stockholms luftvärnsregemente, som för närvarande disponerade Göta livgardes kaserner och där vore relativt trångbott, ställts på framtiden, hade fråga uppkommit att bereda plats för nämnda förband inom Svea livgardes kaserner. Genom militärbefälhavarens för IV. militärområdet försorg hade på order av chefen för armén uppgjorts förslag härtill, och med skrivelse den 11 januari 1944 hade chefen för armén med biträdande av förslaget översänt detsamma till arméns fortifikationsförvaltning.

De förband och staber m. m., vilkas lokalbehov enligt sagda förslag skulle kunna tillgodoses inom Svea livgardes nuvarande kasernetablissement, vore Stockholms luftvärnsregemente, IV. militärbefälsstaben, kommandantsstaben i Stockholm, försvarsstabens fotoanstalt, rådfrågningsbyrå för Stockholms inskrivningsområde, stabsskvadronen vid Livregementet till häst samt arméns officersskolor.

Fortifikationsförvaltningen har i anslutning härtill framlagt förslag till omfattande reparations- och ändringsarbeten för utnyttjande av Svea livgardes kasernetablissement för dessa nya ändamål samt till iståndsättande av de för Stockholms luftvärnsregemente nu utnyttjade lokalerna. Vidare har fråga uppkommit om centralisering av vissa bok- och blankettförråd inom försvarsväsendet samt av vissa militära hjälptrycksanläggningar.

Föreliggande utredning.

1. Stockholms luftvärnsregemente.

Av den genom chefens för armén försorg verkställda utredningen framgår i huvudsak följande.

Stockholms luftvärnsregemente vore för närvarande inrymt i f. d. Göta livgardes kaserner. För regementet vore dessutom inom området uppförda vissa förlägningsbaracker. Inom etablissementet disponerades nordöstra delen av östra kasernflygeln av Svea livgarde och nordvästra delen av västra kasernflygeln, våningarna två och tre trappor, av Första intendenturkompaniet.

I framtiden vore det med hänsyn till ledning och inre tjänst ofrånkomligt, att regementet för sin förläggning i första hand disponerade ett helt kasernetablissement. En förflyttning till Svea livgardes nuvarande kaserner kunde ifrågasättas, därest detta för regementet skulle innebära bestämda fördelar. Så syntes emellertid icke vara förhållandet. Kostnaderna för modernisering och iståndsättande av Svea livgardes och Stockholms luftvärnsregementes nuvarande kaserner vore ungefär lika. Genom en omflyttning till Svea livgarde fördröjdes frigörandet av detta regementes kaserner och dessutom vore inom luftvärnsregementets nuvarande kaserner vissa omändrings- och reparationsarbeten vidtagna för regementet. Bibehölles den nuvarande förläggningen komme regementet med hänsyn till förrådsbyggnadernas placering såväl inom regementets som Svea livgardes område att erhålla ett mera enhetligt kasernområde direkt gränsande till Ladugårdsgårde. Ur övningssynpunkt vore detta en bestämd fördel. Regementet borde sålunda tills vidare kvarligga. Om lokalernas disponerande har anförts följande.

Inom själva huvudkasernen finnas, förutom kanslibyggnad, 12 batteriförläggningar. Expeditionsslokaler inom kanslibyggnaden täcka icke hela fredsbehovet. Tillräckligt utrymme saknas bland annat för personaldetalj och värnpliktsredovisning. Förslagsvis bör för dessa senare ändamål en av batteriförläggningarna avses, lämpligen bottenvåningen i sydöstra delen av östra kasernflygeln. Brist föreligger vidare på lokaler för ett centralförråd för personlig intendenturmateriel för cirka 1 200 man. Då logementen i en av batteriförläggningarna — bottenvåningen i nordöstra delen av östra kasernflygeln — vetta mot en bergvägg och därför äro kalla och fuktiga, synes denna batteriförläggning lämpligen böra disponeras för detta ändamål.

Regementet kommer i fred att vara organiserat på tre divisioner om sammanlagt tio batterier. Återstående 10 batteriförläggningar täcka således behovet. Sammanlagt rymma dessa batteriförläggningar 960 man. Då regementets manskapsfredsstyrka — furirer oräknade — uppgår till omkring 800 man, förefinnes ett överskott på förlägningsutrymme för 160 man. Detta bör användas dels såsom reserv, dels för att kunna förlägga till kurser och skolor i Stockholm tillfälligt kommenderad personal av manskaps grad.

Sammanlagda platsbehovet för furirer är omkring 77 motsvarande 70 % av hela antalet, som är 110.¹ I furirrum kunna sammanlagt förläggas 33 furirer, varför kvarstår ett platsbehov för ytterligare 44 furirer. Då i

¹ Enligt propositionen 1944: 143 har motsvarande antal, vid bifall till i nämnda proposition framlagt förslag, beräknats till 87.

fortsättningen kommer att föreslås, att nordöstra delen av östra kasernflygeln inom Svea livgardes nuvarande kasern tages i anspråk av luftvärnsregementet för lektionssalar m. m., synes detta behov lämpligen kunna fyllas dels genom där befintliga furirrum. dels genom att till furirrum omändra i denna kaserndel befintliga underofficersbostäder, vilka genom livgardets utflyttning bliva lediga.

L e k t i o n s s a l a r, lämpliga för ändamålet, finnas för närvarande fyra stycken. Två av dessa äro belägna i våningen en trappa i matsals- och marketenteribyggnaden. Då marketenteriet med hänsyn till manskapsstyrkan vid luftvärnsregementet måste utökas, böra de icke vidare användas för detta ändamål utan i stället tillföras marketenteriet. Övriga två lektionssalar äro belägna i översta våningen i kanslibyggnaden. Ur utbildningssynpunkt ligga båda olämpligt till. De synas i stället böra användas såsom expeditjonslokaler, varigenom behovet av dylika skulle bliva tillfredsställande fyllt. För regementet föreligger därför ett behov av lektionssalar m. m. samt dessutom av fritidslokaler såsom bibliotek, skrivrum och läsrum, de senare för närvarande inrymda i en barack på kaserngården. Sammanlagda behovet av lektionssalar uppgår enligt militära byggnadsutredningens normer till 16, varav 14 för batterierna, en filmundervisnings- och skrivsal rymmande ett batteris styrka samtidigt, användbar även som mindre samlings-sal och för genomgångar och föredrag, samt ett signalrum. Dessutom tillkomma lärarrum. Det synes lämpligt att luftvärnsregementet vid Svea livgardes avflyttning till övningsfältet övertager hela nordöstra delen av östra kasernflygeln inom nämnda regementes nuvarande kaserner och att denna del i huvudsak inredes som lektionssalsbyggnad. Då byggnaden inrymmer tre våningar, bör ett lärarrum inredas i varje våning.

Som större s a m l i n g s s a l bör nuvarande gymnastiksalen kunna användas. Denna är försedd med ljudfilmsanordningar och provisorisk teaterscen.

S j u k h u s b y g g n a d e n vid Stockholms luftvärnsregemente innehåller, förutom behandlingsrum och tandpoliklinik m. m., 40 vårdplatser. Därest stabsskvadronen vid Livregementet till häst överföres till Stockholms luftvärnsregemente, kommer sistnämnda regementes fredsstyrka att uppgå till omkring 1 000 man. Enligt sjukvårdsförvaltningens normer erfordras för dessa 50 vårdplatser. Det synes emellertid även lämpligt, att luftvärnsregementet övertager sjukvården för de staber och skolor, vilka i övrigt avses förläggas till Svea livgardes nuvarande kasernetablisement. Med hänsyn härtill och då livgardets sjukhusbyggnad ligger intill luftvärnsregementets och norr om den kaserndel, som enligt ovan föreslagits skola inrättas till lektionssalsbyggnad för luftvärnsregementet, bör detta regemente vid livgardets avflyttning övertaga dettas sjukhusbyggnad.

Den nuvarande b a d s t u b y g g n a d e n, som är belägen mitt emellan Svea livgarde och Stockholms luftvärnsregemente och som för närvarande disponeras av båda regementena, bör vid livgardets avflyttning helt övertagas av luftvärnsregementet. Den är emellertid otidsenlig och bör i samband med övrig upprustning sättas i tillfredsställande skick. Detta synes så mycket mera nödvändigt som den kommer att vara erforderlig även för de andra skolor och förband m. m., som enligt denna utredning föreslås skola förläggas till Svea livgardes nuvarande kaserner.

M ä s s l o k a l e r för manskap och underbefäl äro för närvarande in-

rymda i matsals- och marketenteribyggnaden. Manskapsmässen omfattar 106 m² golvyta, konstapelmässen 63 m² golvyta och furirmässen 190 m² golvyta. Enligt militära byggnadsutredningens normer erfordras med hänsyn till fredsstyrkan för manskapet 355 m², för konstaplarna 74 m² och för furirerna 110 m² golvyta. Lokalerna — utom furirmässen — motsvara sålunda icke behovet. Det synes därför vara lämpligt att förlägga manskapsmässen i våningen en trappa och flytta ned furirmässen till nuvarande manskapsmässen. De i våningen en trappa belägna och förut omnämnda båda lektionsrummen tilläggas manskapsmässen. Konstapelmässen bibehålles.

Den nuvarande underofficersmässen om 95 m² golvyta är, då antalet underofficerare är 51, otillräcklig. En viss tillbyggnad bör därför ske.

Stockholms luftvärnsregemente disponerar för närvarande förrådslokaler dels inom sin egen kasern, dels inom f. d. Livregementets dragoners kasern, dels ock inom f. d. Positionsartilleriets kasern. Förrådslokaler inom Livregementets dragoners kasern böra även i framtiden bibehållas (pjäshallar m. m.). Förrådsbarackerna böra slopas. Förråden inom Positionsartilleriets kasern böra omflyttas till luftvärnsregementet. Vid Svea livgardes och Första intendenturkompaniets utflyttning övertager luftvärnsregementet av nämnda förband disponerade förrådsutrymmen. Med hänsyn till regementets blivande freds- och mobiliseringsstyrka samt till önskvärdheten av att slopa de nuvarande förrådsbarackerna och omflytta vissa förråd till regementets kasern komma förrådsutrymmena enbart inom regementets kasern icke att vara tillräckliga. Delar av livgardets nuvarande förråd måste dessutom tagas i anspråk. Brist på varmgarage kommer ändock att föreligga, då sådana i tillräckligt antal icke finnas uppförda varken för Svea livgarde eller för Stockholms luftvärnsregemente. Förrådsfrågan synes emellertid i sin helhet böra utredas av 1943 års militära förrådskommitté. De delar av Svea livgardes nuvarande förråd, vilka i framtiden icke behöva disponeras av luftvärnsregementet, synas i första hand böra tilldelas Stockholms försvarsområde, som för detta ändamål för närvarande måste förhyra särskilda lokaler för en årshyra av 17 000 kronor.

Enligt fortifikationsförvaltningens beräkningar skulle kostnaderna för erforderliga om- och nybyggnads- samt reparationsarbeten uppgå till sammanlagt 2 310 000 kronor, varav belöpa 1 400 000 kronor på om- och nybyggnadsarbeten samt återstående 910 000 kronor på reparationsarbeten.

2. IV. militärbefälsstaben.

Av utredningen framgår bland annat följande.

Staben, som tidigare varit förlagd till militärstabsbyggnaden på Östermalm, vore för närvarande inrymd i förhyrda lokaler i f. d. hotell Anglais vid Stureplan i Stockholm. Årshyran uppginge till 82 520 kronor. Dessa lokaler vore tagna i anspråk enligt allmänna förfogandelagen, vars giltighet torde komma att upphöra omedelbart efter återgång till fredsförhållanden. Då lokalerna således icke kunde påräknas efter denna tidpunkt, vore det nödvändigt att redan nu vidtaga åtgärder för att tillgodose militärbefälsstabens lokalbehov i fred.

En återflyttning av militärbefälsstaben i militärstabsbyggnaden syntes

icke möjlig eller lämplig att genomföra, även om vissa utrymmen inom nämnda byggnad inom överskådlig tid bleve disponibla. Dessa syntes nämligen icke tillräckliga för att fylla hela behovet för utanför militärstabsbyggnaden inrymda delar av försvars- och arméstaberna samt hemvärnsstaben. IV. militärbefälsstabens lokalbehov i fred måste därför tillgodoses på annat sätt.

En förflyttning av staben till Svea livgardes nuvarande kaserner syntes ur många synpunkter fördelaktig. Läget vore lämpligt och inom desamma finnes redan nu expeditions- och mässlokaler, telefonväxel, garage och stallutrymmen, vilka med fördel och utan större omändringsarbeten kunde övertagas av militärbefälsstaben. Behovet av större samlingslokaler komme att helt tillgodoses, därest i utredningen föreslagna andra skolor och förband även förlades till Svea livgarde. Vidare har anförts.

Stabens lokalbehov i fred är omkring 55 rum. Inom Svea livgardes kanslibyggnad finnas 35 rum, varav två äro omkring 100 m² samt två omkring 45 m². Genom mindre ändringsarbeten torde därför stabens behov av expeditionlokaler i huvudsak kunna tillgodoses inom nämnda kanslibyggnad. Övrigt lokalbehov synes lämpligen kunna fyllas genom att taga i anspråk de underofficersbostäder, vilka äro belägna närmast västra valvet i västra kasernflygeln, sydvästra delen, bottenvåningen och våningen en trappa.

Inom Svea livgardes nuvarande kasernetablisement finnas för närvarande tre varmgarage om sammanlagt 18 platser. Stabens bilar uppgå i fred till 5. I denna utredning kommer även att föreslås att till Svea livgarde jämväl förläggas kommandantsstaben i Stockholm, som i fred disponerar en bil. Dessa bilar böra lämpligen uppställas inom livgardets nuvarande garage. Överskottet av garageplatser bör disponeras av Stockholms luftvärnsregemente.

För närvarande är stabens stall inrymt inom Svea artilleriregementes kasernetablisement. Då även detta regemente beräknas komma att utflytta till övningsfältet och dess kaserner därefter avses rivas är det nödvändigt att på annat håll skaffa erforderliga stallutrymmen. Svea livgarde disponerar inom sitt nuvarande kasernetablisement 54 spiltplatser. Stabens stamhästantal är 13. Förutom staben ha även fortifikations- och fälttygkåren dem tilldelade hästar på Svea artilleriregemente, sammanlagt 19. Även dessa böra uppställas inom livgardets nuvarande stallbyggnad. Överskottet av spiltplatser bör, sedan utrymme för sjukspiltor frantagits, lämpligen disponeras som förråd.

Kostnaderna för erforderliga istandsättningsarbeten ha uppskattats till 200 000 kronor, varav 73 000 kronor för reparationsarbeten.

3. Kommandantsstaben i Stockholm, Stockholms försvarsområdesstab, rådfrågningsbyrå för Stockholms inskrivningsområde.

Av utredningen framgår följande.

Staben vore för närvarande inrymd i förhyrda lokaler. Årshyran för dessa uppginge till 16 856 kronor. Enligt propositionen 1942: 210 borde behovet av utrymmen för försvarsområdesstaberna — i den mån statsverket icke

disponerade lämpliga lokaler — tillgodoses genom förhyrning. Vid Svea livgardes utflyttning syntes sådana lämpliga lokaler kunna ställas till kommandantsstabens förfogande inom livgardets nuvarande kaserner. En bestämd fördel vore, att IV. militärbefälsstaben och kommandantsstaben härigenom komme att förläggas inom samma etablissemang. Samarbetet mellan de bägge staberna komme att avsevärt underlättas och vissa lokaler såsom samlingssalar, mässlokaler och garage kunde utnyttjas gemensamt. Överensstämmelse uppstode också med de övriga militärområden, där gemensamma stabsbyggnader vore avsedda att uppföras för militärbefäls- och försvarsområdesstaberna. Vidare har anförts.

Fredslokalbehovet för staben uppgår till 18 rum. I Svea livgardes nuvarande kasernetablissemang är på nedre botten av sydvästra delen av västra kasernflygeln en kompaniförläggning innehållande 19 rum omärandad till expeditjonslokaler för Stockholms inskrivningsområde. Vid livgardets utflyttning bör jämväl Stockholms inskrivningsområde medfölja. Med hänsyn till de speciella förhållanden, vilka äro rådande i Stockholm, synes det för framtiden dock nödvändigt, att rådfrågningspersonal för de värnpliktiga kvarbliver inom staden. I inskrivningsområdets nuvarande lokaler finnes i västra delen inredd en upplysningsbyrå bestående av ett rum och ett mindre väntrum. Dessa utrymmen synas i fortsättningen böra disponeras av denna rådfrågningspersonal. Kommandantsstaben synes därför lämpligen böra inrymmas i här återstående utrymmen. I fred kommer staben att vara tilldelad 1 bil. Utrymme för denna finnes, såsom ovan anförts, i Svea livgardes garage.

Fortifikationsförvaltningen har för berörda ändamål icke beräknat andra kostnader än oundgängligen nödvändiga iståndsättnings- och förbättringsarbeten, vilka kostnader uppskattats till 15 000 kronor.

4. Försvarsstabens fotoanstalt.

I skrivelse den 6 februari 1943 hemställde *chefen för försvarsstaben*, att nya ändamålsenliga lokaler för försvarsstabens fotoanstalt snarast måtte uppföras. Till stöd härför anfördes.

Försvarsstabens fotoanstalts nuvarande lokaler, belägna i våningen 6 trappor upp inom militärstabsbyggnaden å Östermalm i Stockholm, äro i alla avseenden otillfredsställande såväl i fråga om utrymme som ändamålsenlighet. De äro emellertid icke blott otillräckliga, olämpliga och ohälsosamma utan även ur brandskyddssynpunkt av brandsakkunnig utdömda.

Fotoanstalten har mycket omfattande och för försvaret i dess helhet betydelsefulla uppgifter. Tyvärr har dock anstalten på grund av lokalsvårigheterna vid upprepade tillfällen sett sig nödsakad att till men för krigsberedskapen inom hithörande områden avböja olika militära myndigheters framställningar om utbildning av personal i fototjänst. Likaså har fotoanstalten av samma anledning måst avböja eller fördröja utförandet av en mångfald fotografiska arbeten av militär betydelse.

I yttrande den 21 maj 1942 har brandsakkunnig framhållit, bland annat, att den del av vindsvåningen, som disponerades av fotoanstalten, i hän-

delse av ett allvarligt eldsutbrott vore i det närmaste omöjlig att rädda. En sanering komme att draga stora kostnader utan att fullt tillfredsställande säkerhet ändå kunde vinnas. Enda möjligheten att minska det hot mot byggnaden, som den ur eldsläckningssynpunkt olyckliga takkonstruktionen utgjorde, vore att minska vindens brännbara inredning. Den brandsakkunnige har därför föreslagit, att anstalten skulle förläggas till annan plats samt den för anstalten gjorda inredningen avlägsnas.

Frågan om anskaffande av mera ändamålsenliga lokaler åt fotoanstalten har därefter varit föremål för undersökning, varvid följande sex alternativ för frågans lösning blivit prövade, nämligen

- a) nybyggnad, inklusive laboratorium av skyddsrumskaraktär;
- b) anstaltens inrymmande i marinledningens ämbetshus å Ladugårdsgårde;
- c) nybyggnad i anslutning till militärförvaltningarnas nybyggnader å Ladugårdsgårde;
- d) sanering och ombyggnad av de nu disponerade lokalerna;
- e) reducerad nybyggnad i anslutning till militärförvaltningarna eller till statens reproduktionsanstalts planerade nybyggnad vid Frihamnen; samt
- f) anstaltens förläggande till Svea livgardes nuvarande kasernetablissemang å Östermalm.

Beträffande de olika alternativen må framhållas följande.

Sedan försvarsstabschefens förenämnda framställning remitterats till byggnadsstyrelsen, yttrade styrelsen i utlåtande den 12 februari 1943 att, då det icke syntes möjligt bereda anstalten lokaler inom befintlig byggnad, sådana måste anskaffas genom nybyggnad. Den utredning byggnadsstyrelsen verkställt härom, hade grundat sig på från anstalten lämnade uppgifter rörande rumsbehovet och någon undersökning beträffande möjligheterna att vidtaga beskränningar hade icke kunnat verkställas. I anledning av väckt förslag om gemensam byggnad för det av försvarsväsendets tryckeriutredning föreslagna tryckerikontoret (jfr det följande) och fotoanstalten erinrades, att sådant samband knappast förefunnes mellan nämnda institutioner, att en sammankoppling av byggnadsfrågorna syntes befogad. Byggnadsstyrelsen ifrågasatte därför särskild byggnad för fotoanstalten. Kostnaderna härför, omfattande en effektiv golvyta av cirka 1 400 m² primärrutrymme och 642 m² sekundärrutrymme kunde beräknas till 800 000 kronor. Med hänsyn till det anförda föreslogs emellertid, att frågan om lokalbehovet skulle närmare utredas.

I förnyat yttrande den 12 maj 1943 anförde byggnadsstyrelsen, att möjligheter erbjöde sig att anordna lokaler för anstalten i källare och souter-rängvåningar i den ifrågasatta tillbyggnaden till marinledningens ämbetshus. Hit kunde emellertid icke förläggas anstalten i dess helhet. Efter samråd med anstaltens föreståndare föresloges, att lokaler för främst

anstaltens undervisningsverksamhet tills vidare skulle anskaffas på annat sätt. För sådan händelse kunde lokalbehovet begränsas till något över 800 m² och kostnaderna till 280 000 kronor.

I anledning av berörda förslag framhöll *marinförvaltningen*, att dess behov av lokaler vore trängande och att någon inskränkning av det för förvaltningen beräknade nybyggnadsprogrammet icke kunde förordas. Förvaltningen hemställde därför, att byggnadsstyrelsens förslag icke måtte vinna beaktande.

På grund härav utarbetade byggnadsstyrelsen i samråd med försvarsstaben ett reducerat förslag till nybyggnad för anstalten i anslutning till militärförvaltningarnas nybyggnader å Ladugårdsgärde invid marinledningens ämbetshus, omfattande arbets- och tjänsterum, optiskt laboratorium och kasematt för film men ej lärosalar samt beläget i anslutning till fullträffsäkert skyddade laboratorielokaler. Förslaget lades till grund för framställning från *chefen för försvarsstaben* av innebörd, att ett belopp av 800 000 kronor skulle ställas till förfogande för ändamålet.

Sedermera anmodade chefen för försvarsstaben *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* att inkomma med utredning angående sanering och ombyggnad av de nu disponerade lokalerna i militärstabsbyggnadens vind för ernående av ökat brandskydd och tillvaratagande av befintligt utrymme för fotoanstalten. Av utredningen framgår, att den för arbets- och tjänsterum effektiva golvytan skulle bli ungefär 825 m² och att kostnaderna skulle belöpa sig till 336 000 kronor.

I skrivelse den 29 januari 1944 framhöll *tillförordnade chefen för försvarsstaben*, att han i princip icke hade något att erinra mot att fotoanstalten förlades i anslutning till påtänkt nybyggnad för statens reproduktionsanstalt vid Frihamnen, även om det ur tjänstesynpunkt vore lämpligare med förläggning i närheten av de militära stabsbyggnaderna å Ladugårdsgärde. Kostnaderna enligt detta förslag uppskattades till 450 000 kronor. Härvid beräknades en effektiv golvyta av samma omfattning som den, vilken kunde erhållas genom ombyggnad av de nuvarande lokalerna.

Slutligen har *arméns fortifikationsförvaltning* i förutnämnda skrivelse den 8 februari 1944 framhållit, att enligt ett av chefen för armén biträtt förslag till fortsatt utnyttjande av *Svea livgardes nuvarande kasernetablissemant* efter regementets utflyttning till Järvafältet utrymme för fotoanstalten skulle kunna beredas i nyssnämnda kasernetablissemant. Härvid skulle tagas i anspråk våningarna två och tre trappor upp i sydöstra delen av östra kasernflygeln. Kostnaderna härför ha beräknats till 330 000 kronor, vartill skulle komma kostnader för erforderlig specialinredning med 37 000 kronor. Enligt förslaget skulle anstaltens lokalbehov bli tillfullo

tillgodosett och anstaltens nuvarande lokaler kunna övertagas av utanför militärstabsbyggnaden inrymda delar av försvars- eller arméstaberna.

Beträffande anstaltens behov av teknisk utrustning — utöver förutnämnda specialinredning — har *chefen för försvarsstaben* i skrivelse den 27 augusti 1943 framhållit, att anstaltens nuvarande tekniska utrustning i flera avseenden vore ofullständig och delvis föråldrad. Sålunda saknades i flera fall erforderlig materiel för de olika arbetsuppgifter, vilka tillkomme anstalten. Framför allt gällde detta utbildningsarbetet och vissa delar av laboratorietjänsten, såsom arkivfotografering, reproduktion av större original, exempelvis kartor m. fl. dokument av hemlig natur, mekanisk bildtriangulering, optisk prövning av kamerors objektiv och slutare samt försöksverksamheten för utveckling av fotografien i fält.

Totalkostnaden för anskaffning av ny materiel och modernisering av äldre teknisk utrustning beräknades uppgå till 115 000 kronor.

Med anledning härav har försvarsstabschefen hemställt, att ett belopp av högst 115 000 kronor måtte ställas till förfogande för anskaffning av ny materiel och modernisering av äldre teknisk utrustning för fotoanstalten.

5. Stabsskvadronen vid Livregementet till häst.

Beträffande detta förband framgår av den verkställda utredningen följande.

Enligt propositionen 1942: 210 avsåges vid genomförd försvarsorganisation en stabsskvadron skola ingå i Livregementet till häst, till vilken vid de högre staberna m. m. i Stockholm tjänstgörande värnpliktiga expeditionsbiträden m. fl. skulle förläggas och redovisas. För närvarande utgjorde dessa värnpliktiga ett kompani av Svea livgarde, förlagt inom Stockholms luftvärnsregementes nuvarande kaserner.

Enligt en av militära byggnadsutredningen upprättad promemoria rörande behovet av fritidslokaler m. m. för Livregementet till häst erfordrades vid regementet vissa nybyggnader för att fylla dess lokalbehov i fred. Därest stabsskvadronen förlades till annan lämplig plats inom Stockholm utan att där nybyggnad behövde ifrågakomma, syntes detta byggnadsprogram avsevärt kunna beskäras. Förflyttning av skvadronen från Livregementet till häst medförde även den fördelen, att en barackförläggning av delar av skvadronen året runt, vilket under fredsförhållanden icke kunde anses tillfredsställande, helt undvekes.

Genom Svea livgardes utflyttning till övningsfältet bleve lämpliga lokaler utan särskilda omändringsarbeten disponibla för skvadronen. Skvadronen skulle således som sådan aldrig behöva organiseras på Livregementet till häst. Nuvarande stabskompaniet vid Svea livgarde kunde kvarstanna på sin nuvarande plats och överföras vid livgardets utflyttning i form av ett stabsbatteri till Stockholms luftvärnsregemente för förläggning och redovisning. I samband härmed borde den aktiva kadern vid Livregementet till

häst minskas med för stabsskvadronen avsedd personal och denna personal i stället överförs till luftvärnsregementet. Sammanlagt vore för stabsskvadronen beräknade en ryttmästare, en fanjunkare, en sergeant, en furir och fyra korpraler.

Förbandets fredsnumerär nödvändiggjorde, att två kompaniförläggningar, vardera rymmande 96 man, måste tagas i anspråk. Då luftvärnsregementet borde disponera sin nuvarande kasern i första hand för egna batterier m. m., syntes förbandet böra omflyttas från sin nuvarande förläggning till bottenvåningen och våningen en trappa i sydöstra delen av Svea livgardes östra kasernflygel.

För ifrågavarande ändamål erforderliga byggnadskostnader å Svea livgardes kasern ha av fortifikationsförvaltningen beräknats till 194 000 kronor, varav 94 000 kronor för reparationsarbeten.

6. Arméns officersskolor.

Rörande dessa skolor har i utredningen anförts följande.

De truppslagsofficersskolor, vilka enligt propositionen 1942:210 skulle finnas vid armén, vore infanteri-, kavalleri-, pansar-, artilleri-, luftvärns-, ingenjör- och trängofficersskolorna. Av dessa skulle dels infanteri-, kavalleri- och pansarofficersskolorna, dels artilleri-, luftvärns- och ingenjörsofficersskolorna bedrivas gemensamt. Sistnämnda tre skolor vore anslutna till artilleri- och ingenjörhögskolan samt för närvarande inrymda i denas lokaler inom militärstabsbyggnaden. Vid en utflyttning av artilleri- och ingenjörhögskolan från militärstabsbyggnaden vore avsikten att inrymma samtliga dessa skolor — artilleri- och ingenjörhögskolan, artilleriofficersskolan, luftvärnsofficersskolan och ingenjörsofficersskolan — i den planerade militära höskolebyggnaden, vars uppförande emellertid för närvarande vore ställt på framtiden. Infanteri-, kavalleri- och pansarofficersskolorna vore avsedda att taga sin början från och med hösten 1944 med planerad förläggning till krigsskolan på Karlberg. Vissa omändringsarbeten, främst av lektionssalar, komme härvid att bliva nödvändiga vid krigsskolan. Trängofficersskolan vore förlagd till Göta trängkår i Skövde.

Elevantalet vid infanteri-, kavalleri- och pansarofficersskolorna vore beräknat till omkring 90, vid artilleri-, luftvärns- och ingenjörsofficersskolorna till omkring 50 och vid trängofficersskolan till omkring 10.

Icke för någon av dessa skolor vore ännu slutgiltiga åtgärder vidtagna för den blivande förläggningen. En samlad förläggning av dessa skolor komme att medföra ett, totalt sett, mindre behov av lokaler, då vissa lokaler kunde utnyttjas gemensamt, varjämte även en besparing av lärarpersonal vore möjlig. Genom en samlad förläggning ökades vidare möjligheterna till enhetlig utbildning. Önskvärda samövningar, krigsspel m. m. kunde med lätthet anordnas. Erforderliga lärare torde med mindre svå-

righet kunna ställas till förfogande. Kostnaderna för övningsmateriel och för transporter syntes även kunna nedbringas.

En förläggning av skolorna till vissa delar av Svea livgardes nuvarande kasernetablissemment syntes därför böra genomföras. Läget vore ur flera synpunkter lämpligt, och förplägnadsfrågan syntes lätt kunna ordnas bland annat genom att Militärsällskapetets lokaler icke låge på längre avstånd än att de även under lunchrasterna kunde utnyttjas.

Vidare har framhållits följande.

Expeditionslokaler, mindre lektionsrum, lärarrum, dagrum och bibliotek för infanteri-, kavalleri-, pansar- och trängofficersskolorna synas lämpligen kunna inrymmas i västra kasernflygelns sydvästra del, våningarna en och två trappor. Större lektionsrum och en samlings-sal, tillika filmlokal, kunna med fördel anordnas i nuvarande matsals- och marketenteribygg-naden, varvid bottenvåningen utnyttjas för de båda större lektionsrummen och våningen en trappa, matsalen, för samlings-salen. Inredandet av en större samlings- och filmlokal kommer även andra till Stockholm förlagda högre staber och förband till godo. För närvarande måste för detta ändamål oftast biograflokaler inom staden utnyttjas, vilket bland annat med hänsyn till kostnaderna är mindre lämpligt. Officersskolornas lektionssalar kunna därjämte även utnyttjas för den frivilliga utbildningen, då denna främst bedrivs under kvällar och helgdagar. Såsom materielhall synes nuvarande sommarmatsalen bäst lämpad.

Under den tid officersskolorna icke äro förlagda till Stockholm, böra lokalerna användas för tillfälligt sammandragna skolor och kurser.

En samlad förläggning av officersskolorna medför ett oundgängligt krav på lokaler för elevernas fysiska fostran. Den nuvarande gymnastiksalen bör därför bibehållas som sådan. Det är dock önskvärt att den förses med tidsenliga omklädnadsrum.

Fortifikationsförvaltningen har framhållit, att vid bifall till förslaget de av förvaltningen tidigare beräknade byggnadskostnaderna å Karlberg kunde reduceras med vad som belöpte på åtgärder för infanteri-, kavalleri- och pansarofficersskolorna. Kostnaderna för en förläggning av samtliga officersskolorna till Svea livgardes kasernetablissemment beräknades till sammanlagt 874 000 kronor, varav 333 000 kronor belöpte på reparationsarbeten. I dessa kostnader inginge även kostnaderna för oundgängligen erforderliga reparationsarbeten i den nuvarande underofficersmässen och vissa underofficersbostäder, vilka fortfarande borde utnyttjas.

7. Sammanfattning av kostnadsberäkningarna. Fortifikationsförvaltningens yttrande.

De sammanlagda kostnaderna för iordningställandet av ifrågavarande båda kasernetablissemment i enlighet med fortifikationsförvaltningens förslag skulle sålunda uppgå till 2 310 000 kronor för de för Stockholms luftvärnsregemente beräknade utrymmena samt till (200 000 + 15 000 + 330 000 + 194 000 + 874 000 =) 1 613 000 kronor för övriga lokaler, vartill skulle komma kostnader för värmecentral och gemensamma yttre ledning-

ar till ett belopp av $(418\ 000 + 81\ 000 =)$ 499 000 kronor. Totalkostnaderna för de föreslagna arbetenas genomförande skulle således uppgå till $(2\ 310\ 000 + 1\ 613\ 000 + 499\ 000 =)$ 4 422 000 kronor, varav 1 498 000 kronor beräknats belöpa på reparationsarbeten och återstoden, 2 924 000 kronor, på om- och nybyggnadsarbeten.

För egen del har fortifikationsförvaltningen framhållit, att vid ett utnyttjande av Svea livgardes och Stockholms luftvärnsregementes nuvarande kasernetablissemment såsom i det föregående angivits utrymme kunde beredas för ett flertal staber och förband, för vilka eljest lokaler antingen måste nyuppföras eller förhyras i den allmänna hyresmarknaden. Sålunda syntes nybyggnad oundgängligen krävas för tillgodoseende av det ytterligare förlägningsutrymme m. m., som erfordrades vid Livregementet till häst, därest till detta regemente skulle förläggas och redovisas den s. k. stabsskvadronen. Icke heller vore möjligt att annat än genom nybyggnad tillgodose försvarsstabens fotoanstalts behov av förbättrade lokaler, därest anstalten icke inrymdes inom en del av Svea livgardes kasernetablissemment. Ävenså bleve nödvändigt att snarast uppföra såväl nybyggnad för IV. militärbefälsstaben och Stockholms försvarsområdesstab (kommendantsstaben) som den planerade byggnaden för de militära högskolorna, vilken senare byggnad vid ett förläggande av arméns officersskolor till Svea livgarde även kunde minskas till sin omfattning. Genom de för Stockholms luftvärnsregemente i det föregående angivna arbetena, vilka förutom vissa smärre om- och tillbyggnadsarbeten allenast innefattade oundgängligen erforderliga reparationsarbeten å regementets nuvarande kaserner, bleve nybyggnader för tillgodoseende av det ytterligare lokalbehovet inom regementets nuvarande etablissemment icke erforderliga och kunde, utan att regementets förläggning genom nu föreslagna åtgärders vidtagande definitivt bundes, uppförande av nytt etablissemment för regementet tills vidare undvikas.

Fortifikationsförvaltningen har fördenskull förordat ett tillgodoseende av det föreliggande lokalbehovet i enlighet med vad i det föregående anförts.

Med hänsyn till att underhållet av såväl Svea livgardes som Stockholms luftvärnsregementes nuvarande kasernetablissemment sedan lång tid tillbaka eftersatts i avvaktan på ordnandet av Stockholms garnisons utflyttande till Järvafältet har fortifikationsförvaltningen ansett kostnaderna för de vid ett genomförande av föreliggande förslag erforderliga reparationsarbetena böra bestridas från den under staten för försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, för »Reparations- och underhållskostnader m. m.» upptagna anslagsposten. Emellertid vore det icke möjligt att bestrida dessa kostnader av de för ett eller två budgetår för reparation och underhåll beräknade medlen. Då det dock vore oundgängligen nödvändigt, att arbetena komme till utförande inom en tidrymd av högst två år, syntes

ämbetsverket lämpligen böra erhålla ett bemyndigande att för arbetenas utförande av omhändertagna medel försträcka erforderligt belopp att under ett antal år, förslagsvis sju år, ersättas från de för varje budgetår under denna period för reparations- och underhållsarbeten upptagna medlen. Genom detta förfaringssätt bleve en viss mindre reducering av de medel, som eljest under denna tidrymd vore tillgängliga för underhåll och reparation av övriga under ämbetsverkets vård och förvaltning stående etablissement, ofrånkomlig vilket emellertid i och för sig syntes riktigt, då under de senaste åren dessa förband tillgodonjutit för nu ifrågakvarande tvenne etablissement inbesparade underhållskostnader.

För kostnaderna för erforderliga om- och tillbyggnadsarbeten borde däremot ett särskilt investeringsanslag anvisas.

8. Centralt bok- och blankettförråd.

a. *Inledning.* Sedan 1941 års försvarsutredning i sitt betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet (SOU 1942: 1) förordat en sammanslagning av de tre nuvarande kommandoexpeditionerna — lantförsvarets, sjöförsvarets och flygvapnets kommandoexpeditioner — till en enda expedition, uttalade 1942 års försvarsberedning i en den 5 mars 1942 dagtecknad promemoria, att beredningen icke ansåge lämpligt, att till nämnda kommandoexpeditioner knutna bokdetaljer i sin nuvarande form inginge i den nya kommandoexpeditionen. Detta skulle bland annat innebära, att den sammanslagna bokdetaljen liksom för närvarande skulle inom kommandoexpeditionernas lokaler rymma lager av böcker, instruktioner och blanketter. Därmed skulle också följa behov av personal och lokaler för att packa och expediera ifrågakvarande tryckalster, i mån som rekvisitionerna inkomme från förband, skolor o. s. v. Försvarsutredningen hade visserligen upplyst, att lokalförhållandena omöjliggjorde ett förläggande av bokdetaljernas verksamhet till försvarsgrensstationerna, men enligt beredningens mening borde i vart fall förlaget av böcker, instruktioner och blanketter kunna inrymmas inom andra lokaler än kommandoexpeditionernas. Beredningen ville erinra därom, att upplagringen tidigare omhändertogs av visst bokförlag liksom också expedieringen. Det syntes böra tagas under övervägande, om icke en återgång till en dylik ordning borde ske. Härigenom skulle vinnas ökat lokalutrymme för försvarsdepartementets kansli och kommandoexpedition liksom minskat behov av personal för expediering, packning och budsändning. Beredningen föreslog därför, att en närmare utredning snarast skulle komma till stånd rörande bokdetaljens organisation m. m.

Vid anmälan av *propositionen 1942: 210* angående den fortsatta utbyggnaden och organisationen av landets försvarskrafter förordade jag i anslutning till försvarsutredningens förslag, att en för försvarsväsendet ge-

mensam kommandoexpedition skulle inrättas. Den i denna expedition ingående bokdetaljen borde dock i enlighet med försvarsberedningens förslag organiseras till en för försvarsväsendet i dess helhet gemensam tryckeridetalj. Jag förutsatte emellertid, att detta organisationsspörsmål skulle bli föremål för särskild utredning. *Riksdagen* (skrivelse nr 374) framställde icke erinran mot vad sålunda anförts.

Vid min hemställan den 30 juni 1942 om bemyndigande att igångsätta utredning i ämnet anförde jag till statsrådsprotokollet över försvarsärenden, att utredningsarbetet i första hand borde avse frågan om inrättande av en för försvarsväsendet i dess helhet gemensam tryckeriorganisation. De av 1942 års försvarsberedning därom anförda synpunkterna syntes kunna tjäna till ledning vid utredningen av frågan vilka uppgifter som lämpligen borde tilldelas ett centralt tryckeriorgan.

Sedan med stöd av Kungl. Maj:ts berörda dag lämnade bemyndigande tillkallats särskilda sakkunniga för att verkställa ifrågavarande utredning, avgåvo de sakkunniga betänkande i ämnet den 23 december 1942 (otryckt).

b. *Försvarsväsendets tryckeriutredning.* I sitt betänkande förordade de sakkunniga (försvarsväsendets tryckeriutredning) bland annat, att under ett av dem föreslaget särskilt tryckerikontor skulle inordnas ett för försvarsväsendet g e m e n s a m t b o k- o c h b l a n k e t t f ö r r å d.

I detta avseende framgår av utredningen följande.

För arméns räkning finnas vissa centrala bok- och blankettförråd, som omhänderhavas av lantförsvarets kommandoexpeditioners bokdetalj och arméförvaltningens olika departement och styrelser samt arméns intendenturförråd, från vilka tryckalster distribueras till olika myndigheter. Inom marinen finnas även liknande centrala förråd vid sjöförsvarets kommandoexpeditioners bokdetalj och marinförvaltningen, vilka på samma sätt svara för distributionen av trycket till respektive marindistrikt m. fl. För flygvapnet erforderliga tryckalster distribueras dels av sjöförsvarets kommandoexpeditioners bokdetalj, dels av flygförvaltningen och dels av flygstaben.

Av särskilda redogörelser över verksamheten vid lantförsvarets respektive sjöförsvarets kommandoexpeditioners bokdetaljer framgår, att avsevärda utrymmen inom försvarsdepartementets ämbetsbyggnad måst reserveras för förråds- och expeditionerlokaler. Sålunda disponerar arméns bokdetalj tillhoppa 39 rum med en sammanlagd golvyta av omkring 775 m². Härav användas 7 rum såsom expeditionerum med en sammanlagd golvyta av 150 m² och återstoden såsom inpacknings-, förråds- och arkivlokaler. Förrådslokalerna ligga delvis spridda, ehuru väl åtgärder under senare åren kunnat vidtagas för att i tidsbesparande syfte genom utbyte mot andra få dem mer i anslutning till expeditionerummen. Under beredskapstiden har det visat sig, att lokalutrymmena varit för knappa, och vid åtskilliga tillfällen ha korridorer och trappuppgångar måst tagas i anspråk för visserligen tillfällig upplagring. För lagring av böcker, trupp- och expeditionerblanketter samt åskådningsplanscher disponeras för närvarande 1 550 hyllmeter med en volym av 270 m³.

För marinens bokdetalj tagas i anspråk sammanlagt 426 m² golvyta, 1 031 hyllmeter och en hyllvolym av 174 m³.

I anslutning härtill har tryckeriutredningen framhållit, att den funnit försvaret självt böra omhänderha distribution av sina tryckalster. Visserligen hade distributionen av arméns böcker tidigare handhafs av enskilt företag. Av praktiska och ekonomiska skäl genomfördes emellertid år 1921 en omorganisation, varigenom kommandoexpeditionernas bokdetaljer övertogo såväl lagerhållning som distribution. En återgång till det tidigare systemet syntes utredningen icke lämplig vare sig ur praktisk eller ekonomisk synpunkt. Dessutom låte det sig icke göra att åt tryckerierna uppdraga distribution och lagerhållning av hemliga böcker, numrerade böcker och böcker avsedda endast för tjänstebruk, då med hänsyn till sekretessen erforderlig kontroll icke finge eftersättas.

En frivillig tendens till centralisering av blankettförråden hade redan kommit till synes, men möjligheterna vore begränsade med hänsyn till föreliggande lokalförhållanden. Utredningen förordade, att under det föreslagna tryckerikontoret skulle inordnas ett centralt förråd, som i huvudsak skulle omhänderhava lagerhållning och distribution av försvarets tryck av alla slag. Därigenom uppstode möjlighet att med *en* förrådsorganisation ersätta alla de förråd, som för närvarande funnes hos ett flertal myndigheter i huvudstaden, vilka hade tryckalster i lager för distribution till andra myndigheter.

I detta sammanhang må även erinras, att tryckeriutredningen framlagt förslag om centralisering av inom försvaret befintliga s. k. h j ä l p t r y c k s a n l ä g g n i n g a r, d. v. s. anläggningar försedda med tryckerimaskin av rotaprint- eller multilithyp för tryckning enligt offsetmetoden. I Stockholm finnas för närvarande sådana anläggningar av större eller mindre slag vid försvarsdepartementets kommandoexpeditioner, försvarsstaben, marinstaben, arméförvaltningens tygdepartement, marinförvaltningen, flygförvaltningen samt arméns intendenturförråd. Utredningen har ansett, att samtliga i försvarsväsendets ägo befintliga sådana maskiner borde sammanföras till ett centralt hjälptryckeri.

c. *Yttranden.* Över tryckeriutredningens förslag ha efter remiss yttranden avgivits av ett flertal myndigheter och organisationer. Av yttrandena, i vad avser frågan om anordnande av g e m e n s a m t b o k- o c h b l a n k e t t f ö r r å d, inhämtas följande.

Chefen för försvarsstaben har framhållit, att distributionen borde ske direkt till konsumenterna utom beträffande överskott av tryck ävensom allt hemligt tryck, vilket borde samlas i för hela krigsmakten gemensamma förråd, ett för böcker och ett för blanketter.

Chefen för marinen har ansett, att för marinens del icke något stode att vinna genom en sammanslagning av bok- och blankettförråden.

Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen ha framhållit, att utredningens förslag om inrättande av ett centralt förråd, som skulle omhänderta lagerhållning och distribution av försvarets tryck av alla slag, icke kunde förordas. Det nuvarande systemet vore att föredraga. Svårigheter i form av tidsspillan och prioritetstvister kunde uppstå vid distribution från ett centralt förråd. Det kunde vidare antagas, att en dylik utanför försvarsgrenarna stående förrådsorganisation icke skulle kunna överblicka de olika rekvisiternas behov av böcker och blanketter, vilket komme att medföra onödig omgång i form av remisser till och förfrågningar hos de olika militära myndigheterna. Därjämte framhölls lämpligheten av att vid evakuering och krig förråden vore spridda på flera ställen.

Marinförvaltningen har ansett det kunna ifrågasättas, om en centralisering av förrådsverksamheten i den utsträckning, utredningen föreslagit, skulle komma att medföra några fördelar. På förrådspersonalen måste uppställas den fordran, att den besutte ingående kännedom icke endast om förefintliga blanketter utan jämväl i vilken omfattning och under vilka omständigheter de skulle användas. Med hänsyn till mängden av blanketter förefölle emellertid uteslutet, att personalen någonsin kunde komma att erhålla en dylik ingående kännedom. Vid sådant förhållande syntes endast för försvarsväsendets myndigheter i större utsträckning gemensamma blanketter och publikationer böra ingå i det föreslagna förrådet. Några besparingar i form av minskade avlöningskostnader genom en centralisering kunde icke väntas uppkomma för marinförvaltningens del.

Statens krisrevision har funnit sannolikt, att genom en ändamålsenlig organisation av ett centralt bok- och blankettförråd ansevärliga belopp skulle kunna inbesparas särskilt ifråga om utgifter för avlöningar. Krisrevisionen biträdde följaktligen utredningens förslag till centralisering.

Svenska boktryckareföreningen och Sveriges grafiska industriförbund ha framhållit, att det vore mindre väl motiverat att bygga särskilda förrådslokaler. Säkerligen vore det lämpligare att för lagring och distribution anlita bokförlag och tryckerier. När det gällde hemligt tryck, kunde motsvarande uppgifter förläggas till exempelvis arméförvaltningens utrustningsbyrå. Även ur säkerhetssynpunkt syntes lämpligt, att icke alla förråd av tryckalster låge centralt lagrade.

Sveriges industriförbund har yttrat, att förbundet icke vore övertygat om att praktiska skäl talade för en centralisering av lagrings- och distributionsuppgifterna utan ansåge denna fråga böra bliva föremål för ytterligare utredning. En centralisering skulle måhända innebära en besparing, men det kunde ifrågasättas, om icke en ännu större besparing skulle möjliggöras,

därest man återginge till den tidigare tillämpade ordningen med lagring och distribution genom enskilda företag.

Svenska typografiförbundet har iunnit det föga ekonomiskt att bygga särskilda förrådslokaler. Det vore säkerligen billigare att för lagring och distribution anlita tryckerierna.

Över förslaget till centralisering av hjälptrycksanläggningar hörda myndigheter ha huvudsakligen biträtt detsamma. Dock ha *chefen för flygvapnet och flygförvaltningen* avstyrkt förslaget under erinran, att tvistigheter kunde väntas uppstå vid brådskande beställningar från flera håll samtidigt och att de inom flygvapnet anskaffade maskinerna redan nu vore fullständigt utnyttjade. Även *arméförvaltningens tyg- och intendenturdepartement* ha avstyrkt förslaget.

d. *Ytterligare verkställd utredning.* Genom beslut den 13 december 1943 uppdrog jag åt arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att, med ledning av införskaffade uppgifter, uppgöra och — i samråd med arméförvaltningens intendenturdepartement — inkomma med förslag till lokaler för ifrågasatt förrådsorganisation och till utrustning av desamma. I samband därmed framhöll jag, att förrådet borde förläggas till Stockholm eller dess närhet. I fråga om förläggningen borde övervägas att i anslutning till arméns intendenturförråd i Stockholm uppföra för ändamålet lämpade lokaler av så enkelt utförande som möjligt. Förrådet borde inrymma den del av de i Stockholm samlade bok- och blankettförråden, som motsvarade det totala fredsbehovet av öppet bok- och blankettryck.

I skrivelse den 20 januari 1944 har *arméns fortifikationsförvaltning* framlagt resultatet av den i ämnet verkställda utredningen, varvid förvaltningen anfört följande.

Genom fortifikationsstyrelsens försorg hade från chefen för försvarsstaben, chefen för armén, arméförvaltningens civila departement, arméförvaltningens tygdepartement, arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse, chefen för marinen, marinförvaltningen, chefen för flygvapnet, flygförvaltningen, försvarets fabriksstyrelse, krigsmaterielverket, militärbefälhavaren för IV. militärområdet och centrala värnpliktsbyrån infordrats uppgifter i följande hänseenden, nämligen

a) rörande behovet av förrådsutrymmen för de aktuella böcker och blanketter, vilka för närvarande funnes, ävensom av de lokalutrymmen som nu disponerades för ändamålet, och den personal, som sysselsattes med förråden och distributionen från dessa;

b) i vad mån begränsning av behovet av förrådslokaler och personal kunde bliva möjlig vid inträdda normala fredsförhållanden; samt

c) i vad mån en centralisering av de på olika håll i Stockholm förefint-

liga förråden av böcker och blanketter till ett gemensamt bok- och blankettförråd vore möjlig att genomföra.

Därjämte hade på uppdrag av chefen för försvarsdepartementet vissa uppgifter i ärendet tillställts fortifikationsstyrelsen från försvarsdepartementets kommandoexpeditioner.

På grundval av de inkomna uppgifterna samt av chefen för arméns intendenturförråd i Stockholm gjord preliminär beräkning av erforderligt utrymmesbehov för ett centralförråd av blanketter och böcker jämte distributionsavdelning, inrymmande den del av de i Stockholm samlade bok- och blankettförråden, som ansåges kunna motsvara det totala fredsbehovet av öppet bok- och blankettryck, hade inom fortifikationsförvaltningen upprättats ritningar och kostnadsberäkningar till en förrådsbyggnad för dylikt ändamål. Förlagd inom arméns intendenturförråds område vid Bagartorp invid Ulriksdals järnvägsstation. Härom har anförts:

Såsom närmare framgår av en av chefen för nämnda intendenturförråd den 11 januari 1944 upprättad promemoria, har beräknats, att för förrådslokaler för blanketter, böcker och klichéer m. m. erfordrades en sammanlagd golvyta av omkring 1 230 kvadratmeter (omfattande intagningsrum, packningsrum, rum för packmästarna, förvaringsrum, klichéförråd, lunchrum, omklädnadsrum och nödiga bekvämlighetsanordningar) samt för erforderliga expeditjonslokaler en sammanlagd golvyta av omkring 370 kvadratmeter (omfattande chefsrum, sekretariat, rum för korrekturläsning, förrådsförvaltarens expedition, expedition, arkivrum, lunchrum, erforderliga kapprum samt bekvämlighetsanordningar för manlig och kvinnlig personal). Lokalutrymmena äro avsedda att inrymma förråd för ett års behov av samtliga blanketter, som komma till användning inom försvarsväsendets institutioner m. m. Centrala myndigheter och ämbetsverk samt underlydande truppförband m. m. skulle därigenom kunna inskränka sina förråd av blanketter att avse endast cirka ett halvt års behov och därigenom erhålla viss minskning av nuvarande såväl lokal- som personalbehov för ändamålet. Såsom nämnts, äro utrymmena likaledes avsedda att omfatta ett centralförråd av böcker för tillgodoseende av ett års behov. De centrala myndigheterna, ämbetsverken och underlydande truppförbanden skulle även härvidlag i viss mån behålla sina respektive förråd för förvaring av böcker för den egna verksamheten samt för undervisning o. dyl. I anslutning till centralförrådet av böcker ha beräknats lokaler för ett klichéförråd, avsett att inrymma alla klichéer, som kunde komma till användning vid tryckning av böcker (eventuellt blanketter) jämte erforderliga förteckningar för desamma.

Enligt de verkställda kostnadsberäkningarna skulle uppförandet av förrådsbyggnaden, vilken skulle byggas av tegel och förses med erforderliga hissanordningar, efter ett prisläge, beräknat per den 1 juli 1943 och med tillägg av administrationskostnader om cirka 6 % av anläggningskostnaderna, uppgå till omkring 460 000 kronor. Kostnaderna för erforderliga inventarier kunde beräknas till ett belopp av cirka 10 000 kronor, varav 7 000 kronor belöpte å möbler och kassaskåp och återstoden å övriga inventarier, såsom transportvagnar, stegar m. m.

Beträffande frågan i vad mån en centralisering av de på olika håll i Stockholm förefintliga förråden av böcker och blanketter till ett gemensamt bok- och blankettförråd vore möjlig, har i de från myndigheter tillhörande *lantförsvaret* inkomna yttrandena förslaget i stort sett tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I vissa yttranden har dock betonats vikten av att i förekommande fall för utbildningskurser, expeditjonsarbete m. m. erforderliga mindre förråd finna bibehållas hos lokalmyndigheterna.

Ej heller från *marinens* sida har framställts någon erinran mot förslaget till centralisering av bok- och blankettförråden i Stockholm. En viss ökning av arbetsbördan har visserligen befarats komma att uppstå vid rekviderandet av dylikt tryck, genom att hemliga och icke-hemliga böcker m. m. komma att förvaras på olika håll, men å andra sidan skulle arbetsbördan för de lokala myndigheterna komma att väsentligt lättas genom befrielse från större delen av arbetet med beställning, mottagning och utlämning av böcker och blanketter.

För *flygvapnets* del har däremot framhållits, att någon centralisering av bok- och blankettförråden till ett för försvarsväsendet gemensamt förråd icke vore önskvärd. I Stockholm hade för flygvapnet inrättats ett centralt bokförråd såsom en underavdelning till flygstaben samt ett centralt blankettförråd, ingående i ett under flygförvaltningen organiserat expensförråd. Vad som därför enligt en teoretisk kalkyl skulle stå att vinna beträffande personal, förrådsarbeten m. m. genom den föreslagna ytterligare centraliseringen av berörda förråd, ansåges med säkerhet ej komma att uppväga de nackdelar, som förslagets genomförande skulle medföra för flygvapnet i form av fördröjning i expeditjonsarbetet och bristande kontakt mellan myndighet och förråd.

Krigsmaterielverket har anført, att den ifrågasatta centraliseringen av bok- och blankettförråden icke utan väsentliga olägenheter kunde genomföras för verkets vidkommande, då de inom dess förvaltningsområde förekommande blanketterna vore speciellt avsedda för verkets verksamhet och fördenskull skilde sig från de av övriga myndigheter inom försvarsväsendet använda blanketterna. En centralisering skulle innebära onödig försening vid rekvisition och utlämning av blanketterna, varjämte överblicken över förrådshållningen skulle försvåras. Ej heller skulle därigenom för verkets del kunna vinnas någon minskning vare sig i personal- eller lokalutrymme, då under alla förhållanden behov av visst handförråd för verkets del skulle kvarstå.

Försvarets fabriksstyrelse har ansett, att en centralisering av verkets trycksaker icke skulle medföra några ekonomiska och organisatoriska fördelar. På grund därav har styrelsen avstyrkt förslaget, såvitt detsamma avsåge fabriksverkets bok- och blankettförråd.

Försvarets civilförvaltning har framhållit att, enär en central granskning och bearbetning av blanketter vore avsedd att komma till stånd, praktiska skäl syntes tala för att inrättandet av ett för försvaret gemensamt förråd skedde på sådant sätt, att ett intimt samarbete och en omedelbar kontakt mellan vederbörande myndigheter och den centrala blankettdetaljen kunde uppnås.

Fortifikationsförvaltningen har för egen del framhållit, att förvaltningen icke funne något att erinra mot förslagens genomförande.

Yttranden av 1940 års militära byggnadsutredning.

På grund av remiss har 1940 års militära byggnadsutredning yttrat sig över de i det föregående återgivna förslagen samt därvid anfört i huvudsak följande.

Utredningen måste intaga den principiella ståndpunkten, att det kasernområde och det övningsfält å Ladugårdsgärde, som för närvarande disponeras av Stockholms luftvärnsregemente, borde, där icke särskilda skäl föreläge, ställas till förfogande för bostadsbebyggelse så snart ske kunde. Några sådana skäl av mera vägande art syntes icke förefinnas. För regementet syntes det vara en bestämd fördel att få disponera ett invid staden beläget nyuppfört modernt etablissement samt ett lämpligare, friare och större övningsområde. Frågan om nytt kasernetablissement samt nytt övningsfält för regementet borde därför upptagas till förnyad prövning, så snart den nu förvarande femårsplanen för de militära nybyggnadsarbetena slutförts.

Utredningen hade däremot icke något att erinra mot att Svea livgardes kasernetablissement toges i anspråk, reparerades och ombyggdes för vissa staber och förband m. m., varigenom från bostadsbebyggelse allenast skulle undantagas etablissementets kaserntomt eller möjligen endast större delen av densamma. Utredningen hade härvid beaktat, att tomtplats i varje fall måste anskaffas för nybyggnader för dessa staber och förband och att kaserntomtens belägenhet syntes vara för ändamålet lämplig. Därtill komme att storleken och beskaffenheten av de befintliga byggnaderna vore sådan, att dessa byggnader med fördel kunde efter viss omändring och ombyggnad utnyttjas för sina nya ändamål.

Beträffande de särskilda delförslagen har utredningen framhållit följande.

S t o c k h o l m s l u f t v ä r n s r e g e m e n t e. Planläggningen syntes ha skett under förutsättning, att regementet under en längre tidsperiod skulle kvarligga inom etablissementet. Reparations- och ombyggnadsarbetena vore så genomgripande, att etablissementet, sedan desamma kommit till utförande, kunde anses såsom helt renoverat. Under nämnda förutsättning hade utredningen icke något att erinra mot den framlagda planen för byggnad-

dernas användning, ej heller mot de upptagna kostnaderna. Dock syntes de befintliga fönster- och dörrpartierna kunna bibehållas efter reparation och en besparing å motsvarande kostnader av i runt tal 150 000 kronor kunna göras.

Under hänvisning till sin principiella ståndpunkt till denna fråga har utredningen emellertid förordat, att de för Stockholms luftvärnsregemente föreslagna byggnaderna för erforderlig tid — fem å sex år framåt — endast skulle nödortfigt underhållas, ehuru utredningen vore medveten om att etablissemangets standard härigenom icke komme att motsvara de krav, som i allmänhet ställdes på permanent förläggning.

Utredningen beräknade, att för sådan händelse — utöver ordinarie underhållsanslag — borde ställas till fortifikationsförvaltningens förfogande ett belopp av 400 000 kronor, därav å reparationsarbeten borde avföras en summa av 170 000 kronor och för om- och tillbyggnad av underofficersmäss beräknas ett belopp av 30 000 kronor.

Vad beträffar lokaler för IV. militärområdesstabens kommandantsstab i Stockholm och rådfrågningsbyrå för Stockholms inskrivningsområde har utredning framhållit, att den icke hade något att erinra mot förslagen. Utredningen hölle dock före, att kostnaderna kunde begränsas till 200 000 kronor, varav 75 000 kronor borde påföras reparationsarbeten.

Utredningen hade vidare icke något att erinra mot förslaget i vad det avsåge lokaler för försvarsstabens fotoanstalt. Enligt vad utredningen inhämtat från byggnadsstyrelsen föreläge möjlighet att inom de bergtrum, vilka skulle utsprängas i samband med fortsatt utbyggnad av försvarets ämbetsbyggnader å Ladugårdsgårde, bereda utrymmen jämväl för fotoanstaltens behov av fullträffsäkra lokaler till den beräknade ytan av 350 m². Direktiv härom borde lämnas byggnadsstyrelsen.

Kostnaderna för de ifrågasatta istandsättnings- och ombyggnadsarbetena borde kunna nedbringas till 315 000 kronor, av vilket belopp 50 000 kronor kunde anses belöpa på reparationsarbeten.

Förslaget att förlägga stabsskvadronen till Svea livgardes kasern-etablissemang funne utredningen ändamålsenligt. Förbandet borde förläggas till våningarna 1 och 2 trappor upp inom den sydvästra kasernflygeln. Kostnaderna borde icke sättas högre än 160 000 kronor, varav 60 000 kronor borde påföras reparationsarbetena.

Lokaler för arméns officersskolor. Utredningen hade sökt bilda sig en uppfattning om kostnaderna för att till Karlberg förlägga dessa skolor. Det ytterligare lokalbehovet därstädes kunde för sådan händelse uppskattas till 6 lektionssalar, 8 lärarrum, 7 expeditionsrum och 2 dagrum, och kostnaderna härför beräknades överslagsvis till 420 000 kronor. Härtill

komme kostnader för gymnastiklokaler m. m. Av ekonomiska skäl och med hänsyn till de skäl i övrigt, som anförts i förslaget, förordade utredningen, att officerssskolorna anordnades inom Svea livgardes kasernetablissemment. Vidare har anförts:

Inom utredningen verkställda närmare undersökningar rörande skolornas lokalbehov gåve vid handen, att fullt tillräckliga undervisnings- och expeditionslokaler samt lärarrum, dagrum och bibliotek kunde beredas skolorna med utnyttjande av allenast den nordvästra kasernflygeln. Det kunde ifrågasättas, om de föreslagna lektionssalarna och samlingssalen inom matsals- och marketenteribyggnaden vore erforderliga för skolornas behov. Då desamma emellertid syntes önskvärda som samlingssalar icke allenast för skolorna utan jämväl för till Stockholm förlagda staber och förband i övrigt, ville utredningen icke motsätta sig, att de toges i anspråk för ändamålet.

Utredningen ansåge sig kunna godtaga den av fortifikationsförvaltningen upptagna kostnaden av 367 000 kronor för ifrågavarande arbeten. Motsvarande arbeten inom matsals- och marketenteribyggnaden, gymnastikbyggnaden och sommarmatsalen syntes emellertid kunna väsentligt begränsas i förhållande till fortifikationsförvaltningens förslag. Inläggning av nya golv, reparation av fasadytor samt omläggning av plåttak borde ske endast i mån av behov och befintliga fönster och dörrar borde bibehållas efter reparation, där så krävdes. Kostnaderna för arbetena med avseende på matsals- och marketenteribyggnaden borde beräknas till högst 133 000 kronor och för gymnastikbyggnaden till högst 60 000 kronor. Sommarmatsalen syntes kunna bibehållas i befintligt skick.

Sammanlagda kostnaderna för officerssskolornas förläggning till Svea livgardes kasernetablissemment borde kunna begränsas till 560 000 kronor, därvid 175 000 kronor avsåges tillhöra reparationsarbeten.

Beträffande förslaget om nybyggnad för ett centralt bok- och blankettförråd har utredningen framhållit, att den icke hade annat att erinra mot ritningarna än att utrymmet för expeditionslokaler borde kunna minskas med omkring 100 m². Kostnaderna borde icke uppgå till mer än 400 000 kronor eller, vid beskärning av expeditionslokalerna, till 380 000 kronor.

Utredningen föresloge emellertid, att det centrala bok- och blankettförrådet förlades till lokaler inom Svea livgardes kasernetablissemment. Såvitt utredningen kunde finna, borde härigenom vinnas icke oväsentliga driftsbesparingar genom förrådets relativt centrala läge i förhållande till staber och förband inom Stockholm. Enligt utredningens mening borde för ändamålet tagas i anspråk bottenvåningen och våningen 1 trappa upp i sydöstra kasernflygeln, inom vars våning 2 trappor upp och vind föreslagits att förlägga försvarsstabens fotoanstalt. Blankettförrådets maskinella avdelning jämte huvuddelen av förrådet borde förläggas i bottenvåningen och expeditionslokalerna i våningen 1 trappa upp. De båda våningarnas golvyta uppginge till 1 720 m² och syntes sålunda vara för behovet tillräcklig.

Med utgångspunkt från av fortifikationsförvaltningen framlagda kostnadsberäkningar för ombyggnad av kasernflyglarna och med beaktande av att de befintliga fönster- och dörrposterna i viss utsträckning kunde allt fortfarande utnyttjas och att omläggning av golv och yttertak borde ske i mån av behov, beräknade utredningen för förläggning av det centrala bok- och blankettförrådet till Svea livgardes kasernetablisement en reparations- och ombyggnadskostnad av 160 000 kronor.

I fråga om värmecentral och utvändiga ledningar har utredningen anfört, att gemensam värmecentral vid bifall till utredningens förslag skulle erfordras endast för byggnaderna inom Svea livgardes kasernetablisement. Kostnaderna härför, inklusive iståndsättande av den befintliga badinrättningen, ha beräknats till 275 000 kronor. För utvändiga ledningsarbeten, inklusive åtgärder för övergång till växelström beträffande elektriska effektförsörjningen, beräknades en kostnad av 80 000 kronor.

De sammanlagda kostnaderna för erforderliga iståndsättningsarbeten skulle således uppgå till (400 000 + 200 000 + 315 000 + 160 000 + 560 000 + 160 000 + 275 000 + 80 000 =) 2 150 000 kronor, varav för reparationsarbeten 530 000 kronor.

Sedan ävenledes Stockholms luftvärnsregemente avflyttat från de båda kasernetablisementen, skulle inom Svea livgardes kasernetablisement stå outnyttjade huvudsakligen den nordöstra kasernflygeln och sjukhusbyggnaden. Den sistnämnda borde dock efter renovering kunna disponeras såsom sjukhus för personalen vid de till etablisementet förlagda staberna och förbanden. Inom kasernflygeln syntes lokaler kunna beredas för avdelningar och detaljer inom staber m. m., som för närvarande förhyrde lokaler inom staden, såsom vissa delar av försvars- och arméstaberna. Plats syntes jämväl kunna beredas för försvarsstabens hjälptruckeri.

I syfte att vinna ökad klarhet rörande kostnaderna för sådana oundgängligen erforderliga iståndsättningsarbeten i Svea livgardes nuvarande kasernetablisement, som i avvaktan på kasernernas omändring för nya ändamål borde verkställas, har vidare *byggnadsutredningen* genom remiss den 26 februari 1944 anbefallts att — under hänsynstagande till förenämnda utlåtande — avgiva yttrande över sekundchefens för regementet förut omnämnda framställning av den 2 augusti 1943, i vad den avsåge utförande av reparationer å regementets etablisement i Stockholm, med beaktande jämväl av vad dels arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, dels ock riksdagens militieombudsman i ämnet anfört i skrivelserna den 22 september respektive den 7 oktober 1943.

Med anledning härav har utredningen understrukit angelägenheten av att Svea livgardes nya kasernetablisement å Järvafältet snarast färdigställdes, så att regementets nuvarande lokaler kunde bli disponibla för vissa staber m. m., vilka till förfång för hyresmarknaden nu förhyrde lokaler i sta-

den. Icke oväsentliga årliga besparingar i underhållskostnader skulle också härigenom bliva möjliga.

Utredningen har således hemställt, att Kungl. Maj:t, så snart ske kunde, måtte åt arméns fortifikationsförvaltning uppdraga att vidtaga åtgärder för fullföljande av arbetena å Svea livgardes nya etablissement vid Sörentorp. Arbetena borde kunna vara i gång under loppet av våren 1944 och det nya etablissementet färdigställas under förra delen av år 1946.

Utredningen har vidare framhållit att, därest regementets nuvarande kaserner kunde sommaren 1946 tagas i anspråk för andra ändamål, de av sekundchefen angivna förbättrings- och ändringsarbetena kunde väsentligt begränsas. Kostnaderna för omedelbart erforderliga byggnadsarbeten kunde således beräknas uppgå till 150 000 kronor utöver det belopp, som tidigare beräknats för kasernernas iståndsättande för sina nya ändamål. Utredningen har vidare anfört följande.

Skulle Kungl. Maj:t finna skäligt bifalla vad utredningen ovan och i sitt tidigare utlåtande föreslagit och ifrågasatta reparations-, iståndsättnings- och ombyggnadsarbeten sålunda komma till stånd, bli de bristfälligheter m. m., som riksdagens militieombudsman i sin skrivelse den 7 oktober 1943 påtalat, i väsentliga delar avhjälpna. Fasader och fönster komma att repareras, de båda manskapstrapporna att iståndsättas, toalettanordningarna inom förläggningslokalerna att göras hygieniskt tillfredsställande, logementsgolv att lagas eller utbytas, målningsarbeten att renoveras, anordningarna inom kökslokalerna att förbättras och den civila personalen att erhålla en matsalsbarack. De stora kostnader, som krävas för att iordningställa särskilda torkrum för att utnyttjas under den relativt korta tid regementet beräknas kvarbo inom etablissementet, kunna icke tillstyrkas. Sedan den nya sjukhusbaracken tagits i anspråk, kunna sjukvårdsförhållandena anses relativt tillfredsställande. Sommarmatsalen har numera iståndsatts. Särskilda åtgärder beträffande marketenteriet och underofficersmässen i anledning av vad militieombudsmannen anfört äro icke oundgängligen nödvändiga för den korta tid, regementet kvarstannar inom etablissementet, och avstyrkas följaktligen.

För att bereda arméns fortifikationsförvaltning möjlighet att genomföra det sålunda föreslagna byggnadsprogrammet borde enligt utredningens mening för budgetåret 1944/45 anvisas medel för reparations- och ombyggnadsarbetena inom kanslibyggnaden med 75 000 kronor, för reparationsarbetena för stabsskvadronen inom våningarna 1, 2 och 3 trappor upp i sydvästra kasernflygeln med 100 000 kronor, för iståndsättnings- och ombyggnadsarbetena för fotoanstalten inom våningarna 2 och 3 trappor upp i sydöstra kasernflygeln med 265 000 kronor samt för igångsättande av arbeten å värmecentral och utvändiga ledningar med 355 000 kronor, d. v. s. med sammanlagt 795 000 kronor.

För budgetåret 1945/46 har medelsbehovet beräknats till 595 000 kronor. Härutöver skulle av underhållsmedel tagas i anspråk 510 000 kronor.

Såsom av det föregående framgår, ha medel av 1941 och 1943 års riksdagar anvisats för iordningställande av nya lokaler för Svea livgarde på Järvafältet. Emellertid ha de svårigheter, som under de senaste åren förelegat på byggnadsmarknaden, hittills förhindrat utflyttningens planerliga genomförande. Förbandet är därför fortfarande, ehuru provisoriskt, förlagt till sina gamla kaserner. Vissa delar av förbandet ha dock redan kunnat utflytta till Järvafältet. Förutvarande Göta livgardes kaserner, vilka blivit disponibla i samband med omorganisationen av försvarsväsendet, ha övertagits av det nyinrättade förbandet Stockholms luftvärnsregemente. I sitt betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet beräknade 1941 års försvarsutredning medel — 9 250 000 kronor enligt prisläget den 1 juli 1941 — för iordningställande av nytt kasernetablissemment för detta förband. I samband med 1942 års försvarsbeslut befanns det emellertid erforderligt att till tid efter utgången av femårsperioden 1942/47 förskjuta vissa av de byggnadsarbeten, som av försvarsutredningen förordats, bland dem även de för Stockholms luftvärnsregemente avsedda. Förbandet är därför fortfarande inrymt i förutvarande Göta livgardes kaserner, som i viss omfattning iordningställts för detta nya ändamål. Även denna förläggning måste med hänsyn till föreliggande planer rörande exploaterande för bostadsändamål m. m. av dessa delar av Stockholm betraktas såsom provisorisk.

De nuvarande förläggningsförhållandena för nämnda båda förband kunna, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, icke betraktas såsom tillfredsställande. De båda kasernetablissemment, i vilka förbanden provisoriskt förlagts, äro långtifrån tidsenliga och ha i avbidan på en utflyttning av förbanden endast nödtorftigt underhållits. Från sekundchefen för Svea livgarde, arméns fortifikationsförvaltning och riksdagens militieombudsman ha med hänsyn härtill gjorts framställningar om igångsättande av genomgripande underhålls- och istandsättningsarbeten. Omfattningen av de arbeten, som sålunda föreslagits, har nödvändiggjort en omprövning i första hand av frågan i vad mån Svea livgardes kasernetablissemment kan efter förbandets förestående utflyttning till Järvafältet finna användning för nya ändamål och i samband därmed av frågan om de förevarande markområdenas exploaterande för bostads- eller andra ändamål. Verkställda utredningar ha därvid visat, att vissa militära staber och anstalter i huvudstaden äro i trängande behov av ändamålsenliga lokaler. Med beaktande härav har fortifikationsförvaltningen, som förutsatt, att förutvarande Göta livgardes kasernetablissemment även i fortsättningen tills vidare skall avses för sitt nuvarande ändamål, framlagt förslag av innebörd, att Svea livgardes kasernetablissemment skall omändras till lokaler för nämnda staber och anstalter m. m. samt i viss utsträckning även disponeras för Stockholms luftvärnsregementes behov. Kostnaderna för dessa åtgärder ha beräk-

nats till icke mindre än omkring 4,4 miljoner kronor, av vilket belopp omkring 1,5 miljoner kronor ansetts kunna hänföras till eftersatt underhåll. Vidare föreligga förslag om anordnande av ett centralt bok- och blankettförråd för försvarsväsendets staber och för vissa av försvarsväsendets förvaltningsmyndigheter i Stockholm, vilket enligt fortifikationsförvaltningens mening skulle förläggas i anslutning till arméns intendenturförråd på Järnafältet, samt om centralisering av i Stockholm befintliga militära s. k. hjälptrycksanläggningar.

Med hänsyn dels till de otillfredsställande förläggingsförhållandena för Svea livgarde och Stockholms luftvärnsregemente, dels till föreliggande behov av lokaler för vissa staber och militära organ synes det mig icke möjligt att helt på framtiden skjuta ställningstagandet till dessa frågor. Ett sådant uppskov är så mycket mindre tillrådligt som det byggnadsprogram, som här kommer i fråga, är omfattande och måste successivt genomföras efter en viss plan för att icke allvarliga olägenheter skola uppstå. För IV. militärbefälsstaben, kommandantsstaben och försvarsområdesstaben måste lokaler, därest sådana icke kunna beredas på annat sätt, anskaffas genom förhyrning på längre sikt av bostads- och andra lägenheter, vilket i betraktande av förhållandena på bostadsmarknaden i Stockholm måste ingiva betänkligheter. Ehuru — såsom av det följande framgår — det icke är möjligt att taga ställning till alla delar av föreliggande förslag, har jag med hänsyn till det anförda ansett mig böra i det föregående lämna en tämligen detaljerad redogörelse för förslagen, vilka äro belysande för det nuvarande läget och på grundval av vilka de åtgärder böra planläggas, som kunna ifrågakomma.

Vid bedömande av frågan om omfattningen av de iståndsättningsarbeten, som böra vidtagas, är utslagsgivande, huru länge förutnämnda båda förband skola disponera sina nuvarande lokaler. Jag utgår från att utflyttningen av Svea livgarde skall slutligt verkställas, så snart förhållandena på byggnadsmarknaden möjliggöra ett genomförande av det byggnadsprogram, som är en förutsättning för utflyttningen. Vad angår Stockholms luftvärnsregemente, synes ett utnyttjande för bostads- och andra ändamål av Ladugårdsgärde och övriga militära områden avsevärt försvåras, så länge militär trupp behöver använda Ladugårdsgärde såsom övningsområde. Av denna anledning synes det önskvärt, att nya lokaler utan alltför långt dröjsmål iordningställas även för Stockholms luftvärnsregemente, som jämte Svea artilleriregemente — vars utflyttning till Järnafältet är beslutad — nödvändiggör fortsatt användning av Ladugårdsgärde för militära ändamål. Jag anser mig därför böra räkna med att nytt etablissemang skall under de närmaste åren uppföras för luftvärnsregementet. Efter en sådan utflyttning bör för bostads- och andra ändamål utnyttjas jämväl den mark, å vilken luftvärnsregementets nuvarande etablissemang

ment är beläget. Däremot torde efter en utflyttning hinder icke föreligga att även i fortsättningen under överblickbar tid disponera Svea livgardes nuvarande kaserner för militära ändamål under förutsättning att militär trupp icke förlägges till dessa kaserner. Jag har därför icke något att i princip erinra mot att sistnämnda kaserner, sedan de blivit disponibla efter Svea livgardes utflyttning till Järvafältet, tagas i anspråk såsom lokaler för militära expeditioner, för militär undervisningsverksamhet eller andra liknande ändamål, som icke binda militär trupp vid lokalerna. Jag ansluter mig alltså i fråga om dispositionen på längre sikt av Svea livgardes kasernetablisement och av förutnämnda militära områden till den uppfattning, åt vilken 1940 års militära byggnadsutredning givit uttryck.

Då dispositionen i detalj av Svea livgardes nuvarande etablisement blir aktuell först då det kan säkert bedömas, att detta förband kan i full utsträckning erhålla lokaler på Järvafältet, anser jag mig icke böra ingå på en närmare granskning av det i nämnda hänseende av fortifikationsförvaltningen framlagda förslaget. Emellertid vill jag redan i detta sammanhang framhålla, att — med hänsyn till en blivande utflyttning av Stockholms luftvärnsregemente — det icke är lämpligt att till dessa lokaler förlägga den s. k. stabsskvadron, som avsetts skola anknytas till Livregementet till häst. Frågan om beredande av lokaler för sistnämnda ändamål måste alltså upptagas till förnyat övervägande. Däremot synes det mig lämpligt, att till etablisementet förläggas de förutnämnda militära staberna ävensom rådfrågningsbyrån för Stockholms inskrivningsområde. En koncentrerings till samma etablisement av arméns officersskolor synes mig erbjuda beaktansvärda fördelar, varför jag i och för sig icke har något att erinra mot åtgärder i sådan riktning. Emellertid är det på grundval av den föreliggande utredningen icke möjligt att bedöma i vad mån Karlbergs slott vid bifall till detta förslag kommer att bli rationellt utnyttjat. En överarbetning av förslaget till förläggning av officersskolorna till Svea livgardes etablisement i syfte att i görligaste mån nedbringa utrymmesbehovet och därmed även kostnaderna synes även önskvärd, varvid bör beaktas vad 1940 års militära byggnadsutredning i ämnet anfört. Med hänsyn härtill är jag icke beredd att i detta sammanhang taga ställning till förslaget i denna del.

Av de föreliggande förslagen till lösning av lokalfrågan för försvarsstabens fotoanstalt synes mig det, som innebär ianspråktagande för ändamålet av Svea livgardes kasernetablisement, vara det ur flertalet synpunkter ändamålsenligaste. Jag anser mig därför böra räkna med att denna anstalt förflyttas från vindsvåningen i det nuvarande militärstabshuset till sagda etablisement och att för anstalten erforderliga skyddsutrymmen beredas på sätt militära byggnadsutredningen förordat.

Såsom av det föregående framgår har förslag framlagts om centralisering av vissa nu på olika håll i huvudstaden förvarade militära bok- och blankettförråd till en gemensam lagerlokal. För egen del finner jag det angeläget, att en sådan centralisering kommer till stånd. Med hänsyn till den utredning, som i ämnet verkstälts av försvarsväsendets tryckeriutredning, har jag kommit till den uppfattningen, att denna lagrings- och distributionsverksamhet bör ombesörjas av statsverket och alltså icke av enskilda företagare. De erinringar, som mot ifrågasvarande förslag anförts bland annat av flygvapnets myndigheter, synas mig överdrivna. Det kan icke vara ur ekonomisk synpunkt lämpligt att för lagerändamål av denna art disponera utrymmen i anslutning till ämbetslokaler på olika ställen i huvudstaden. Hos myndigheterna synes böra förvaras allenast ett mindre förråd för täckande av det omedelbara behovet av böcker och blanketter, och jag finner mig därför böra ifrågasätta, huruvida icke en relativt sett större del av bok- och blankettförråden än som förutsatts i den föreliggande utredningen bör förvaras och distribueras centralt. I detta hänseende torde ytterligare överväganden böra komma till stånd.

En förläggning av det centrala bok- och blankettförrådet till Järvafältet är ur vissa synpunkter, icke minst organisatoriska, att anse såsom lämplig. Då emellertid kostnaderna vid en sådan lösning bliva betydande och vissa praktiska fördelar — särskilt de som följa av ett centralare läge — vinnas vid en förläggning av förrådet till Svea livgardes etablissemang, anser jag mig böra ansluta mig till det av 1940 års militära byggnadsutredning i detta hänseende framställda förslaget. Jag utgår alltså från att ett centralt bok- och blankettförråd, så snart omständigheterna det medgiva, inrättas vid sistnämnda etablissemang. I organisatoriskt hänseende synes förrådet — i avvidan på slutligt ståndpunktstagande till frågan om upprättande av ett försvarsväsendets tryckerikontor — böra anknytas till arméns intendenturförråd. Anmärkas må, att en centralisering på avsett sätt av denna lager- och distributionsverksamhet icke är ägnad att föregripa nämnda ståndpunktstagande.

Såsom av det föregående framgår har förslag framlagts till centralisering jämväl av de hjälptrycksanläggningar, som vissa militära organ i huvudstaden nu förfoga över. För egen del finner jag utredningen i ärendet giva vid handen, att förslaget bör genomföras såvitt avser anläggningar, som med hänsyn till sin storlek icke kunna drivas tillräckligt rationellt. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter ytterligare övervägande taga ställning till frågan i vilken utsträckning en centralisering med hänsyn härtill bör genomföras, varvid bör prövas huruvida icke vissa av dessa anläggningar böra kunna sammanföras med försvarsstabens hjälptrycksanläggning. I detta sammanhang må erinras, att efter verkställda undersökningar tillförordnade chefen för försvarsstaben i skrivelse den 31

januari 1944 anför, att det vore möjligt att i militärstabsbyggnadens östra flygel, där försvarsstabens hjälptryckeri nu är inrymt, bereda plats jämväl för marinstabens, armé- och marinförvaltningarnas samt arméns intendenturförråds tryckeriutrustning. För ändamålet vore emellertid erforderligt med vissa mindre ändringsarbeten. Kostnaderna härför ha ansetts icke behöva överstiga 10 000 kronor. Av militära byggnadsutredningen har vidare framhållits, att vid bifall till dess förslag rörande den framtida dispositionen av Svea livgardes nuvarande kasernetablissemment utrymme därstädes efter regementets utflyttning kunde beredas jämväl för ett centralt hjälptryckeri.

Vid ett genomförande av det av arméns fortifikationsförvaltning framlagda förslaget till disposition av Svea livgardes kasernetablissemment i den omfattning, som av mig angivits, torde vissa utrymmen i detta etablissemment bliva disponibla för andra ändamål. Ytterligare utrymmen i etablissemmentet bliva tillgängliga vid ett utflyttande av Stockholms luftvärnsregemente. Det är icke otänkbart, att härigenom möjligheter uppkomma att för andra ändamål disponera en del av det markområde, å vilket etablissemmentet är uppfört. Till denna fråga behöver dock ställning icke i detta sammanhang tagas.

Vid ett biträdande av den uppfattning, åt vilken jag i det föregående givit uttryck, är det uppenbarligen icke lämpligt eller möjligt att redan nu genomföra det omfattande istandsättningsprogram, som av fortifikationsförvaltningen framlagts. Med hänsyn till osäkerheten rörande vid vilken tidpunkt nya lokaler kunna beredas för Svea livgarde och Stockholms luftvärnsregemente, synes det å andra sidan icke tillrådligt att helt bortse från bristerna i de nuvarande lokalerna. Jag finner mig därför böra förorda, att medel i viss utsträckning ställas till förfogande för avhjälpande av de allvarligaste olägenheterna. En utgångspunkt härvidlag bör dock vara, att de åtgärder, som nu vidtagas, i största möjliga utsträckning bliva till nytta även efter genomförandet av den ändrade disposition av Svea livgardes kasernetablissemment, som i det föregående förutsatts. Med ledning av de av militära byggnadsutredningen utgivna utlåtandena i ärendet uppskattar jag medelsbehovet för nästa budgetår — på grundval av prisläget den 1 juli 1941 — till 600 000 kronor. Beträffande dispositionen av detta belopp torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta.

Emellertid är det önskvärt, att — så snart möjlighet därtill föreligger — lokaler i Svea livgardes kasernetablissemment beredas för i första hand försvarsstabens fotoanstalt och det centrala bok- och blankettförrådet. Då det icke är uteslutet, att beslut om iordningställande av ytterligare lokaler för Svea livgarde på Järvafältet kan komma att av Kungl. Maj:t under innevarande kalenderår fattas och en utflyttning successivt därför icke är otänkbar, torde försiktigtvis medel i detta sammanhang böra beräknas även för bestridande av kostnaderna för inrymmande i regementets nuvarande

lokaler av förutnämnda fotoanstalt och förråd. För dessa ändamål räknar jag för nästa budgetår med ett belopp av tillhoppa 415 000 kronor på grundval av prisläget den 1 juli 1941. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela beslut rörande tidpunkten för ianspråktagandet av dessa medel och rörande medlens disposition. Härvid förutsätter jag, att medlen må kunna användas även för genomförande av en centralisering av hjälpptrycksanläggningarna, om och i den mån en sådan centralisering finnes böra ske.

Ehuru förutnämnda kostnader å 600 000 kronor och viss del av kostnaderna å 415 000 kronor rätteligen borde bestridas från den under staten för försvarsväsendets fastighetsfond upptagna posten till reparations- och underhållskostnader m. m., vill jag av praktiska skäl föreslå, att medlen må utgå från det under arméförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond uppförda kvotanslaget till Vissa byggnadsarbeten m. m., vartill riksdagens medgivande bör i vanlig ordning inhämtas. Emellertid förutsätter jag, att nämnda post skall i anslutning till fortifikationsförvaltningens förslag under de närmaste åren undergå häremot svarande minskning. Vidare förutsätter jag, att från posten må i mån av tillgång på medel kunna tillskjutas de ytterligare belopp för bestridande av förutnämnda reparationskostnader, som kunna vara erforderliga.

Såsom av det föregående framgår har chefen för försvarsstaben framställt förslag om anvisande av medel till viss utrustning för fotoanstalten. Då jag blivit övertygad om nödvändigheten av att fotoanstalten förses med ändamålsenlig utrustning, har jag i och för sig intet att erinra mot att medel i skälig omfattning ställas till förfogande. För närvarande torde det dock icke vara erforderligt att taga ställning till denna fråga.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att i det föregående angivna byggnadsarbeten m. m. må komma till utförande med anlåtande av det i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2) under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, för budgetåret 1944/45 äskade investeringsanslaget till Vissa byggnadsarbeten m. m.

2. Skjutplatsanläggningar m. m. för arméförvaltningens tygavdelnings provskjutningseentral.

Provskjutningsverksamheten omfattar skjutningar såsom ett led i mot-tagningskontrollen vid ammunitionsleveranser, försöksskjutningar i samband med modernisering eller annan förändring av vapen eller ammunition, för fastställande av nya ammunitions- och vapentyper samt för undersökning av motståndsförmågan hos pansar m. m., tabellinskjutningar, avseende uppgörande av skjuttabeller, påkallade vid nykonstruktion eller förändring av vapen eller ammunition, samt årsprov, syftande till att fastslå, om i förråd förvarade ammunitionseffekter undergått sådan förändring, som kan äventyra dess användning för avsett ändamål, och i samband därmed fastställande av ammunitionens s. k. grundvärden.

Sedan den 1 oktober 1942 har provskjutningsverksamheten för arméns vidkommande sammanhållits till en under arméförvaltningens tygdepartement (tygavdelning) inordnad provskjutningscentral med huvuddelen förlagd till Karlsborg, där centralen övertagit för ammunitionsfabriken därstädes uppförda anläggningar å Karlsborgs skjutfält. Därjämte användas vissa mindre anläggningar å andra håll. Provisoriska åtgärder ha jämväl vidtagits för att bereda möjlighet till smärre försök och skjutprov m. m. i trakten av Stockholm (å Järvafältet).

I proposition 1943: 180 angående organisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning förutsattes, att under en inom arméförvaltningens tygavdelning organiserad kontrollbyrå skulle inordnas en provskjutningscentral.

I skrivelser den 13 augusti och den 20 oktober 1943 ha dåvarande arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse gjort framställningar om anvisande av medel dels för vissa ändringsarbeten vid provskjutningscentralens huvuddel i Karlsborg, dels ock för utförande av vissa skjutplatsanläggningar vid Karlsborg och Stockholm, avsedda för provskjutningscentralen.

I förstnämnda hänseende har *tygdepartementet* anfört i huvudsak följande.

I väsentlig grad hade provskjutningscentralens verksamhet på grund av otillräckliga lokaler icke kunnat bedrivas på ett fullt tillfredsställande sätt. För expeditjonsarbetet disponerade provskjutningscentralen för det dåvarande endast 3 rum i en på sin tid av försvarsväsendets verkstadsnämnd provisoriskt förhyrd lokal. Verkstadsutrymmen för översyn samt mindre reparationer av pjäser, instrument och övrig materiel samt för iordningställande av ammunition för kontrollskjutningar m. m. saknades helt, liksom garagemöjligheter för de bilar, som erfordrades för de oundgängligen nödvändiga transporterna av ammunition, pansar, pjäser och personal m. m. till och från skjutfältet. Dåvarande statens krigsmaterielnämnd hade i skrivelse till tygdepartementet påpekat, att provskjutningskapaciteten redan vore fullt utnyttjad, samt anhållit om undersökning, huruvida icke åtgärder borde vidtagas för att höja kapaciteten till sådan nivå att i händelse av krig leveransprov kunde göras i en takt som motsvarade full krigstillverkning. För ord-

andet av lokalfrågan för provskjutningscentralens till Karlsborg förlagda del hade utredning verkställt av tygdepartementet. Utredningen hade givit vid handen, att de byggnader vid Karlsborgs tygstation, som dåvarande krigsmaterielnämnden tidigare utnyttjat för sin apteringsverksamhet, numera kunde ställas till provskjutningscentralens förfogande. Vissa kompletterings- och ändringsarbeten bleve dock erforderliga för att erhålla lämpliga expeditions- och verkstadslokaler samt bostad för den portvakt, som vore nödvändig för bevakning av anläggningarna. Det av tygdepartementet uppgjorda förslaget motsvarade minimibehovet av kontors- och verkstadsutrymmen för att provskjutningscentralen under nu rådande beredskapsförhållanden tillfredsställande skulle kunna bedriva sin verksamhet, och tygdepartementet funne nödvändigt, att de föreslagna omändringsarbetena snarast komme till utförande. För den utökade verksamheten i händelse av krig finnes i dessa byggnader ytterligare utrymmen, som vid krig kunde provisoriskt iordningställas.

I anslutning till vad sålunda av tygdepartementet yttrats har *fortifikationsstyrelsen* anfört bland annat följande.

Styrelsen, som icke hade något att erinra mot det av tygdepartementet uppgjorda förslaget, hade beräknat kostnaderna för däri angivna arbeten till 84 000 kronor, beräknade efter nuvarande prisläge på följande sätt.

Omändring av huvudbyggnad till expeditioner, laboratorium, bostad för portvakt m. m.	kronor	58 500
Omändring av trotylgjuteri och nitratbyggnad till verkstäder	»	5 800
Tillbyggnad av garage	»	14 700
Administration och oförutsedda utgifter, cirka 6 %	»	5 000
		<hr/>
	Summa kronor	84 000

Då de föreslagna arbetena vore av största betydelse ur beredskapssynpunkt och därför borde komma till utförande snarast möjligt, syntes erforderliga medel böra anvisas å förskottsstat för budgetåret 1943/44 samt byggnadstillstånd lämnas jämlikt lagen den 30 juni 1943 om tillståndstvång för byggnadsarbete.

På grund av vad sålunda och i övrigt anförts hemställde tygdepartementet och fortifikationsstyrelsen, såvitt nu är i fråga, att ett belopp av 84 000 kronor måtte för arbetenas utförande ställas till fortifikationsstyrelsens förfogande.

Över berörda framställning ha utlåtanden avgivits av 1940 års militära byggnadsutredning och krigsmaterielverket. *Byggnadsutredningen* har i sitt utlåtande — utan att taga ställning till behovet av ifrågavarande lokaler — funnit, att kostnaderna, i synnerhet i vad gällde omändringen av huvudbyggnaden, borde kunna icke oväsentligt nedbringas, samt hållit före, att kostnaderna i deras helhet borde kunna begränsas till 75 000 kronor. *Krigsmaterielverket* har — jämte det verket förklarat sig icke ha något att erinra mot att provskjutningscentralen trots vissa därmed förenade olägenheter bibehölles i Karlsborg — framhållit önskvärldheten av att för anläggningar av förevarande slag eventuellt erforderlig verkstads- eller fab-

riksrörelse förlades till sådana försvarets verkstäder eller anläggningar, som redan kunde finnas på platsen.

I sin skrivelse den 20 oktober 1943 ha *tygdepartementet* och *fortifikationsstyrelsen* anfört i huvudsak följande.

Provskjutningscentralens kapacitet vore, med den omfattning, som ammunitionsleveranserna nu ägde, otillräcklig för den avsedda krigstillverkningen av ammunition. De anläggningsarbeten, som erfordrades för att provskjutningscentralen skulle uppnå erforderlig kapacitet, kunde endast till en mindre del anstå till igångsättandet av krigstillverkning. Huvuddelen av arbetena måste vara utförda dessförinnan.

Tygdepartementet och fortifikationsstyrelsen hade numera slutfört en utredning angående för provskjutningscentralen erforderliga nyanläggningar och därvid kommit till följande resultat.

1. *Karlsborg*. Särskilda skjutplatser vore erforderliga för bland annat luftvärnsskjutningar, pansarplåtskjutningar, granatkastarskjutningar, långhållsskjutningar med finkalibrig ammunition samt tunnelskjutningar.

För luftvärns- och långhållsskjutningar finnes redan tillfredsställande anordningar, under det att sådana helt saknades för pansarplåt- och tunnelskjutningar. Vad slutligen beträffade granatkastarskjutningar vore anordningarna mindre tillfredsställande, främst beroende på att erforderliga utrymmen för instrumentuppställning m. m. saknades. Övriga provskjutningar syntes i stort sett kunna koncentreras till en och samma skjutplats under förutsättning att betryggande blinderingar uppfördes.

De anordningar, som hittills stått till buds för ifrågavarande provskjutningar, hade icke medgivit en tillfredsställande materielvård. Sålunda syntes de lokaler, som nu stode till förfogande för ammunitionsförvaring och aptering, icke uppfylla de krav, som rimligen borde ställas på desamma. Vidare vore befintliga skyddsanordningar för personal icke tillfredsställande; ej heller hade anordningar vidtagits för personalens hygien. Den till Axstålsön ledande vägbanken av betong vore för smal för tyngre pjäser, vilket hade till följd att dessa måste släpas på sjöbotten. Vägbanken måste därför breddas. Slutligen måste vissa anläggningar å skjutfältet få tillgång till elektrisk ström.

Kostnaderna för de nyanläggningar, som snarast möjligt borde komma till utförande, hade av fortifikationsstyrelsen beräknats till sammanlagt 460 000 kronor. Härtill komme för vissa arbeten, med vilka tills vidare kunde anstå, ett belopp av 35 500 kronor.

2. *Stockholm*. Den till Järvafältet vid Stockholm förlagda underavdelningen av provskjutningscentralen hade för närvarande endast vissa föga gynnsamma skjutmöjligheter. Det syntes tygdepartementet nödvändigt, att ifrågavarande underavdelning erhöle en skjutplats i närheten av en större apteringsverkstad. En lämplig skjutplats syntes nu kunna erhållas. Kostnaderna för de för nu ifrågavarande underavdelning nödvändiga nyanläggningarna hade av fortifikationsstyrelsen beräknats till sammanlagt 200 000 kronor.

Under återopande av det anförda hemställde tygdepartementet och fortifikationsstyrelsen, att till fortifikationsstyrelsens förfogande måtte för utförande av skjutplatsanläggningar i Karlsborg och Stockholm ställas ett

belopp av 660 000 kronor enligt nuvarande prisläge, att utgå å förskottsstat för budgetåret 1943/44.

Sedan *chefen för armén* anmodats att över arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelses framställningar avgiva yttrande med angivande av huruvida ifrågavarande kostnader kunde bestridas inom den för försvarets utbyggnad under femårsperioden beräknade kostnadsramen, har arméchefen anfört i huvudsak följande.

Några besparingar inom arméorganisationens del av femårsplanens kostnadsram kunde icke göras utan att effektiviteten av arméns krigsorganisation eftersattes. Av en yttrandet bifogad skrivelse från arméförvaltningens fortifikationsstyrelse framginge emellertid, att i en av Kungl. Maj:t godkänd plan för engångsanskaffning av ammunition i samband med den av 1942 års riksdag beslutade utbyggnaden av rikets försvarskrafter funnes upptagen en ännu orörd post för oförutsedda kostnader, belöpande sig till 2 100 000 kronor. Enär kostnaderna för de föreslagna åtgärderna vid provskjutningscentralen kunde i viss mån anses såsom kontrollkostnader av engångsnatur i samband med leveranser av ammunition, föresloges, att ifrågavarande kostnader skulle bestridas ur nämnda anslagspost.

I yttrande den 22 januari 1944 har *t. f. chefen för försvarsstaben* redogjort för provskjutningsverksamhetens omfattning samt dess nuvarande och föreslagna organisation och därvid anfört, bland annat, följande.

Av de anläggningar, som nu vore i bruk, vore de, som användes av marinen, tillfyllest för att tillgodose marinens egna behov men hade knappast någon kapacitet därutöver. Flygvapnet vore däremot i väsentliga hänseenden hänvisat till arméns provskjutningscentralers möjligheter. Provsjutningscentralens nuvarande kapacitet vore emellertid ej tillräcklig för att tillgodose arméns och flygvapnets behov i fred. Genom de förbättringar, som av tygavdelningen föreslagits, komme enligt vad tygavdelningen framhållit dessa behov att kunna fyllas. Med den planerade organisationen av provskjutningsverksamheten vunnnes endast en erforderlig utökning av kapaciteten utan även den fördelen, att en väsentlig del av den verksamhet, som nu bedreves under otillfredsställande säkerhets- och andra förhållanden, kunde fortsättas under betryggande former och med gynnsammare betingelser för erhållande av snabba och tillförlitliga arbetsresultat. Det hade varit ett önskemål att kunna förlägga all arméns provskjutningsverksamhet i närheten av ett större ammunitionslaboratorium. Det syntes emellertid ej vara möjligt att finna en plats, som i övrigt kunde uppvisa för provskjutningar så gynnsamma betingelser som Karlsborgs skjutfält, t. ex. beträffande skottvidd, utrymme i sidled, lätthet att övervaka farliga områden, tillgång till tygstation, byggnader m. m., och som kunde disponeras så gott som uteslutande för provskjutningsverksamhet.

Då försöksverksamheten för arméns del vore knuten till arméförvaltningens tygavdelning och dess underavdelningar i Stockholm, vore det nödvändigt att i närheten av Stockholm ha tillgång till en skjutplats, för utförande av försök av ballistisk och sprängteknisk natur såväl med artilleri- och handvapenammunition som med min-, bränd- och rökmateriel, vilka ej krävde större skjutavstånd eller säkerhetsområden. Om tillgång till en skjutplats vid Stockholm bereddes, skulle tidsförlust för för-

söksledare och annan personal genom resor till avlägset belägna skjutplatser undvikas samt onödig tidsutdräkt för försökens slutförande genom ammunitionseffekternas försändning besparas. Då de olika försöksetapperna ofta komme tätt på varandra, bleve olägenheterna med avlägsna skjutplatser för försöksverksamheten avsevärda. Det syntes därför ändamålsenligt att förlägga en skjutplats av mindre omfattning till trakten av Stockholm i direkt anslutning till tygavdelningens försöksverksamhet och befintlig sammansättningsverkstad. Härigenom skulle också skjutfältet i Karlsborg avlastas, vilket vore lämpligt såväl med hänsyn till de ökade kraven på kontrollverksamhet i krig som ur skyddssynpunkt. Även för flyg- och marinförvaltningarnas del förelåge önskemål att i Stockholm äga tillgång till en anstalt av mindre omfattning för försöksverksamhet. Denna syntes jämväl kunna bli av betydelse för försvarets forskningsnämnd.

T. f. försvarsstabschefen har även i sitt förenämnda yttrande, på given anledning, granskat möjligheterna att i någon form samordna provskjutningsverksamheten för de tre försvarsgrenarna och har därutinnan anfört, bland annat, följande.

Anordningarna för provskjutning inom de olika försvarsgrenarna måste utformas på väsentligt olika sätt, beroende på de uppställningsanordningar, som betingades av olikheten i respektive försvarsgrenars vapen samt av kraven på målanordningar, vilket i sin tur sammanhänge med vapnets olika bekämpningsuppgifter. Då med hänsyn härtill lämplig skjutplats knappast kunde anskaffas, syntes viss uppdelning på armén, marinen och flygvapnet vara ofrånkomlig.

Under åberopande av det anförda har t. f. chefen för försvarsstaben efter försvarsgrensförvaltningarnas hörande tillstyrkt dels tygavdelningens förslag till ändrings- och nybyggnadsarbeten vid provskjutningscentralen, dels av chefen för armén avgivet förslag för täckande av de därmed förenade kostnaderna samt hemställt, att erforderliga arbeten snarast måtte få påbörjas.

I en promemoria, som bifogats t. f. chefens för försvarsstaben yttrande, har souschefen vid flygförvaltningen anfört, att genomförandet av förslaget till ändrings- och nybyggnadsarbeten för provskjutningscentralen skulle medföra vissa svårigheter med avseende å verksamheten vid Västgöta flygflottilj. Dels bleve möjligheterna att framdeles fälla bland annat stridsbomber å Risnåset vid Karlsborg berövade flottiljen, dels komme möjligheten till fällning av övningsbomber vid Perstorp att inskränkas, dels bleve »trängseln i luften» över Karlsborg sådan, att gränsen vore nådd för vad som ur säkerhetssynpunkt kunde anses försvarbart. I yttrande häröver har arméförvaltningens tygavdelning efter samråd med flygförvaltningen anfört, att ifrågavarande uttalande, vad anginge flottiljens bombfällningsplats för övningsbomber vid Perstorp, vore grundat på en förutsättning, som icke längre förelåge.

Ärendet är av den natur, att en närmare redogörelse för detsamma än som här givits icke lämpligen bör lämnas till statsrådsprotokollet. Ytterli-

gare upplysningar i ämnet torde få meddelas riksdagens vederbörande utskott genom de handlingar, som komma att till utskottet överlämnas.

Departements-
chefen.

Av den föregående redogörelsen framgår, att provskjutningsverksamheten har ett flertal synnerligen betydelsefulla uppgifter att fylla. Det är därför av vikt, att anordningarna för provskjutningar äro sådana, att snabba och tillförlitliga resultat kunna uppnås.

Genom försvarsorganisationens utbyggnad har uppstått ett ökat behov av provskjutningar. Den betydande anskaffningen av artilleripjäser och ammunition, den avsevärda förbrukningen av övningsammunition samt den vidgade försöksverksamheten ha kraftigt bidragit till detta ökade behov. De provskjutningsanordningar, som användas av marinen, ha funnits vara tillräckliga även för marinens ökade behov. För arméns och flygvapnets del erfordras emellertid avsevärda förbättringar och utökningar av de nuvarande anläggningarna. De nu till bedömande föreliggande förslagen åsyfta dels iordningställande av erforderliga kontors- och verkstadsutrymmen m. m. för provskjutningscentralens huvuddel i Karlsborg, dels anordnande av målskjutningsanordningar, pjäsplatser, förråd m. m. såväl vid Karlsborg som vid en till trakten av Stockholm förlagd underavdelning av provskjutningscentralen.

För egen del finner jag en förbättring och utvidgning av de nuvarande anläggningarna av anförda skäl böra komma till stånd. Vid ärendets behandling inom försvarsdepartementet har särskild uppmärksamhet ägnats möjligheterna att dels förlägga provskjutningarna till *en* plats i syfte att vinna besparingar i fråga om de fasta anläggningarna, dels samordna provskjutningsverksamheten för de olika försvarsgrenarna. I förstnämnda hänseende har utredningen visat, att det icke är möjligt att i trakten av Stockholm finna ett område som fyller erforderliga krav på skjutavstånd och säkerhet, under det att å andra sidan avsevärda tidsvinster och kostnadsbesparingar göras, om det i trakten av Stockholm, dit den centrala försöksverksamheten är knuten, finnes tillgång till mindre skjutplatser för prov med finkalibriga vapen och viss sprängmateriel m. m. Det torde med hänsyn härtill vara oundvikligt att uppdelade provskjutningscentralen på Karlsborg och Stockholm. Utredningen har även visat, att en samordning av försvarets provskjutningsverksamhet är svår att genomföra på grund av skiljaktigheterna mellan de tre försvarsgrenarnas vapen samt dessas olika användningsområden. Enligt det framlagda förslaget skola dock vissa av flygvapnets provskjutningar äga rum vid arméns provskjutningscentral i Karlsborg.

Det i ärendet framlagda förslaget finner jag mig därför kunna i huvudsak godtaga. De risker för verksamheten vid Västgöta flygflottilj, som från flygvapnets sida befarats vid en utbyggnad av provskjutningscentralens

underavdelning i Karlsborg, synas mig, vad angår övningsbombfällningarna vid Perstorp, med hänsyn till vad arméförvaltningens tygavdelning därom anfört, icke längre föreligga. Jag förutsätter, att vid skjutplatsernas planerande och skjutningarnas utförande all möjlig hänsyn till flygflottiljs behov skall tagas. Vad angår sättet att tillgodose Västgöta flygflottiljs behov av plats för fällning av stridsbomber, torde denna fråga få upptagas till prövning i annat sammanhang, sedan förslag i ämnet avgivits av flygförvaltningen. Det bör eftersträvas att tillgodose detta behov utan att statsverket åsamkas ytterligare kostnader för markförvärv. Vidare utgår jag från att vid genomförandet av byggnadsprogrammet för provskjutningscentralen överväges i vad mån kostnadsreduktioner kunna vara möjliga med hänsyn till vad av 1940 års militära byggnadsutredning och krigsmaterielverket i ämnet anförts.

Mot de framlagda kostnadsberäkningarna har jag med nyss angivna reservation intet att erinra. Kostnaderna, som enligt nuvarande prisläge beräknats till 744 000 kronor, uppgå enligt prisläget den 1 juli 1941 till 647 000 kronor eller avrundat 650 000 kronor.

Arméchefens förslag att anlita den post för oförutsedda kostnader å 2 100 000 kronor, som ingår i en av Kungl. Maj:t godkänd plan för engångsanskaffning av ammunition, finner jag mig icke kunna biträda. Ifrågavarande post torde fortfarande bära reserveras för oförutsedda behov, varvid jag dock förutsätter, att den icke användes utan Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall. För ifrågavarande byggnadsarbeten bära medel anvisas å kapitalbudgeten att bestridas inom femårsplanens kostnadsram. För ordnande av provskjutningscentralen torde sålunda ett belopp av 650 000 kronor bära beräknas.

Under åberopande av vad sålunda anförts, får jag alltså hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att medgiva, att i det föregående angivna byggnadsarbeten må komma till utförande med anlåtande av det i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten: bil. 2) under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, för budgetåret 1944/45 äskade investeringsanslaget till Vissa byggnadsarbeten m. m.

Med bifall till vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, under punkterna 1 och 2 hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Berglund.